

תוכן עניינים

דברים אחדים.....7

שפתותיו דובבות – כת"י ממרן רבינו עובדיה יוסף זלה"ה

סימן א. קטעים מדרשת בר המצווה של מרן רבינו זיע"א.....א
 סימן ב. הספד ששלח מרן לאזכרה של מורה חשובה בבית יעקב.....ה
 סימן ג. שיעור בחלכות כתובות שנמסר בישיבת חזון עובדיה.....ט
 סימן ד. שיעור בענין "ביטול היתר בחיתור".....יד
 סימן ה. מקום אמירת הקדיש לאחר קריאת התורה בט באב וביזח"פ.....יט
 סימן ו. חתימת ברכת ההפטרה בשבת חוה"מ.....כ
 סימן ז. אודות איסור לבישת חצאית קצרה לנשים.....כב
 סימן ח. קריאת מזמור החג בג' רגלים במקום שלומדים תורה.....כד
 סימן ט-יא. מעט דרשות על פרשיות השבוע – פרשת וישב.....כו-כח
 סימן יב. ביאור דברי התלמוד ורש"י במסכת בבא מציעא ג ע"ב.....כט
 סימן יג. בסוגיא דעשה דוחה לא תעשה.....לא
 סימן יד. מכתב קודש מוהגאון חכם מנצור בן שמעון זלה"ה אל מרן רבינו זלה"ה.....לד

קונטרס משפטי יוסף – חלק ב – תשובות באה"ע ממרן הראש"ל שליט"א

סימן מז. חיתור עגונה – באסון ההתרסקות באתיופיה.....לו
 סימן מז. גט לספרדי שנכתב לפי מנהגי האשכנזים.....מג
 סימן יז. כתיבת שם "דב" בכתובה ובגט.....מב
 סימן יח. בת גיורת לכהן.....מד
 סימן יט. נכדת גוי לכהן.....מט
 סימן כ. נישואה ע"י רב קונסרבטיבי ונישואת בלא גט – אם בניה ממזרים?.....עא
 סימן כא. אם מותר בעת המגפה לקדש אשה בלא חופה וברכות הנישואין.....עח
 סימן כב. מעוברת חבירו במילתא דלא שכיחא.....פא
 מעוברת מגוי.....פג
 סימן כג. תרומת ביצית.....פה
 סימן כד. כתבו בכתובה בטעות את שם האב המאמץ.....צא
 סימן כה. כהן וגרושה.....צג
 סימן כו. בדין פאה נכרית לבעלת תשובה – חשש ע"ז בפאות.....צד

עמוד ההוראה - מרן הראש"ל רבינו יצחק יוסף שליט"א

סימן כז. נוסחאות התפלה והשינויים בניהול. קכט

סימן כח. צירוף למנין - אותם העומדים במרפסות

דעת הרמב"ן דבעינן כל העשרה ברשות אחת / דעת האו"ז לחלק שרק אם עוברים בין רשות לרשות מצטרפים / דעת מרן הש"ע שאין לצרף העומדים במרפסות לאמירת חזרה / החיד"א לא ראה לשון מהר"י אבוביב "מכנים פניו" ולא מראה פניו / רה"ר מפסקת, ורואים דרך סורגים / האם למקילין יש על מה שיסמוכו, והאם רשאי השומע לענות "אמן" / רשימת 35 פוסקים שדעת הש"ע ברורה שלא לצרף העומדים במרפסות / תשובה לספר "הביאני חדריו" / אמירת קדיש דרך המלפון. קלב

סימן כט. 250 מקומות שהבן איש חי חלק על השלחן ערוך

הערות על מחברי הזמן / דרכה של תורה / הערות על המבוא באו"צ - חזור וניעור בפסח / סתם ויש הלכה כסתם לגמרי / טעם הדין דחמין בפסח / במשהו והנפ"מ / דין הכשר כלים לפסח / דעת מרן שפיה"ע בזה"ז מדרבנן / להקדים נר הנוכה לנר שבת / אם להורות כהרמב"ם כשמן לא כתב הדין / ביעור פירות שביעית - נקמין כרוב הראשונים כנגד דעת הרמב"ם / קפה בשבת / קצת הערות על סדר הספר או"צ ח"ב / הערות על שו"ת או"צ ח"א / הערות ע"ד האו"צ מספר השביעית והלכותיה / תשובה על דברי עורכי הספר או"צ בענין לחדש מנהג נגד מרן / שלא לחלוק על אחרונים בכללי הפסיקה בלא הכרח גמור / תשובה לדברי תלמיד המחוק את דברי רבו - בכה המנהגים / דעת הפוסקים (כחמישים פוסקים) דור אחר דור שדווקא מנהג קדום באר"י מועיל נגד מרן. קנ

סימן ל. האם יש דין ערלה ב"אוכמניות"? קצא

ערלה בענפי הסורים הגדלים בעצי הרימונים, אוכמניות, ואתרוג, במצע מנותק. קצב

סימן לא. האם יש דין ערלה ב"מורנגה"? קצז

סימן לב. מחאה נגד רב שנפגש עם הרפורמים. קצח

סימן לג. משגיח כשרות בחול המועד. קצט

סימן לד. לצאת י"ח חלק בשמיעת הברכה, וחלק יאמר בעצמו. רג

סימן לה. בדיני ברכת הגומל. רד

סימן לו. להכנס לבית"ח כשיש מודד חום בכניסת. רה

סימן לז. טלטול מנורת חירום הפועלת ע"י בטרירה. רט

סימן לח. נ"ט בר נ"ט באוכלין. רי

סימן לט. סחיטת אבטיה, ובדיני ברכת הגומל. ריב

סימן מז. בדין גזל שינה. ריד

סימן מא. אכל סעודה ראשונה מזונות, ואח"כ סעודה שניה פת. רטז

סימן מב. שירת נכדות בפני סבא - יום הולדת גיל שבעים. ריז

סימן מג. מחבת טפלון וכלים חד פעמיים אם צריכים טבילה. רכ

סימן מד. עניית אמן בקול רם. רכא

סימן מה. קניית בגד חדש לאשתו לכבוד החג. רכא

סימן מז. התחילו בברכת יוצר והגיע העשירי. רכב

שו"ת אקטואלי – תשובות הרבנים לשאלות שנשלחו למערכת

סימן מז.	נסיעה ארוכה לנשים עם נהג.....	רכד
סימן מח.	אם יש ליחיד להקפיד להסמוך "ברכו" לברכת "יוצר".....	רכד
סימן מט.	אילם שמתקשר ע"י תנועות גוף, כיצד יוכל לדבר עם נשים בדברים הנצרכים?.....	רכה
סימן נ.	אם יש איסור בזריקת לחם לפח.....	רכו
סימן נא.	חיבור סילונית לברז בשבת ויו"ט.....	רכז
סימן נב.	חיבור כיריים חדשות ביום טוב.....	רכח
סימן נג.	האם יש חיוב לתת מעשרות?.....	רכח
סימן נד.	שימוש במעלית, כשצוות הישיבה לא מסכים.....	רכט
סימן נה.	גילוח זקן למי שהקפיד לא לגלח, ונמצא בתקופת שידוכים.....	רכט
סימן נו.	לימודים אקדמאים.....	רל
סימן נז.	בקשות אחר יחיו לרצון השני.....	רל
סימן נח.	אם ניתן לסמוך על עירוב העיר של הרבנות, מלטול "מתלה כביסה" בשבת.....	רלב
סימן נט.	מחיקת שם ה' במחשב.....	רלג
סימן ס.	אמירת תחנון בזמנים שונים.....	רלה
סימן סא.	אודות מכון דורות.....	רלז
סימן סב.	הוספת תפירה כעין לולאה בקצה הטלית.....	רלה
סימן סג.	מסיכה בשבוע שחל בו תשעה באב.....	רלה
סימן סד.	מספר שאלות בענין המבטא התימני.....	רלט
סימן סה.	אחסון ס"ת בבית פרטי בעקבות הקורונה.....	רלט
סימן סו.	הקדמת תפלת מוסף לשחרית.....	רמ
סימן סז.	מי שלא חבש מסיכה ועצר אותו שומר בשבת.....	רמא
סימן סח.	בניית אהל עראי מלגו, ופתיחת גגון של עגלה.....	רמב
סימן סט.	דינא דמלכותא דינא לגבי העלמת מיסים.....	רמג

מענה יוסף – תשובות לקושיות בדברי מרן רבינו זיע"א

סימן ע – הרב שמעון ללוש שליט"א	הוצאה בחול המועד.....	רמז
סימן עא – הרב אפרים כחלון שליט"א	ישוב דברי מרן רבינו זיע"א בענין הכותב שם משמעון.....	רמז

סימן עב – הרב משה בוטון שליט"א

ביאור תשובת מרן היב"א בדין "פאה נכרית".....רמט

סימן עג – הרב ראובן חורי שליט"א

בעל היושב שבעה ל"ע, אם אשתו מותרת להמשיך בעבודתה – מו"מ בדברי מרן זיע"א.....רפט

בית ועד לחכמים – מאמרים מחכמי הדור שליט"א

סימן עד – הרב עובדיה יוסף שליט"א (בן מרן הראש"ל)

בענין אשה שזינתה לינשא לכהן

רוב מצויין אצל האשה ישראל / מעם ר"ג מדין ברי / דעת ר"ג לסמוך על האשה לגבי כהונה / מעם ר"ג מדין חזקת כשרות / מעם ר"ג מדין ע"א נאמן באיסורין / חילוק בין איסורי לפסולי כהונה / נאמנות אשה באיסורין / אי איסורי כהונה מקרי דבר שבערוה / עדות על איסורין לומר שאינם ערוה / בדין אלמת המעידה מתוך הכתב / בדין הכחשת הבעל לאשה / ביאור שיטת הרא"ש / בגדר ברי באיסורין דבעל המעשה / בדין ברי בספקות / בענין הכשר הולד אליבא דר"ג / הכשר הולד מטעם חזקת האם / הכשר הולד מדין ברי או ע"א / נאמנות להכשיר את הולד לקהל ולכהונה / בדין חזקת האם כשהיא עצמה פסולה / בענין חזקת משפחה / הכשר הולד ברוב פסולין / אשה פרוצה ביותר נאמנת להכשיר את הולד / מענת ברי נגד רוב פסולים / נאמנות האם לפסול את בנה / בדין כשרות הולד לכתחלה / שיטות הפוסקים בדין כשרות האשה לכתחלה ובידיעבד / בדין תרי רובי בטענת שמוא / בדין ס"ס אי דמי לתרי רובי / מעם החומרא דתרי רובי / מעם הקולא בתרי רובי דדמי לעיר שכולה כשרים / ברוב גמור לא עשו מעלה ביוחסין / ברובא דליתא קמן לא עשו מעלה / בדין תרי רובי בתוך העיר / ספק קבוע / בדין תרי רובי בפירש א' מבני העיר / כשרות הולד לכתחלה כשיש רוב כשרים / כשרות הולד ללא מענת ברי של האם / כשרות הולד ללא החזקה בדבוקת ומזנה / כשרות האשה ללא החזקה בדבוקת ומזנה / בדין קטנה או אילמת / חזקה בודקת ומזנה בטענת שמוא / מעלה עשו ביוחסין באיסור שחל מחמת שווא / מעשה נישואין כמזענת ברי.....רעב

סימן עה – הרב אליהו בר שלום שליט"א

לשדך בין מי שיחיו באיסור טה"מ (או איסורים אחרים).....רצו

סימן עו – הרב יעקב רוזנא שליט"א

המקור והטעמים לחובת שמירת המת

אם מועילה שמירה ביוצא ונכנס / אם יש צורך לשמור על המת גם ביום ובשבתשו

סימן עז – הרב יעקב זמיר שליט"א

פס"ד בענין חשש ממזרות עם הצטרפות מרן רבינו זיע"א

נאמנות אב לפסול בנו / האם נאמנות אב מדין "יכיר" דינה כעדות עדים / נתינת אמתלא לאחר זמן / אם נאמנות האב לפסול את בנו היא רק לענין בכורה / שיטת הרי"א ז' שאין האב נאמן לפסול את בנו אלא כשמוען שבנו הוא אבל באיסור / נאמנות האב לומר "אינו בני" כשהאשה מכחישה / נאמנות אב לפסול בנו כשיש חשש נגיעה בדבר / אב שמוען שאין הבן בנו – תוך כדי קטטה / בדיקות דם ורקמות לקביעת אבהות.....שט

סימן עה – הרב אברהם בן חיים שליט"א

חזרה של שוכר בתקופת שכירותו מחמת אונס או מכת מדינה
שוכר דירה או רכב שנאנס בתקופת שכירותו / התימת חוזה שכירות מהיום ולאחר זמן / מה דין אונס במכת
מדינה לגבי שכירות מקרקעין או מטלטלין / דמי שכירות פועל במכת מדינה.....של

סימן עט – הרב אורן נזרית שליט"א

כהן שביצע הפלות וחזר בתשובה האם נושא כפיו.....שלח

סימן פ – הרב דוד שלום נקי שליט"א

שתוי שהתחייב סכום כסף לצדקה, האם חייב לשלם?.....שנח

סימן פא – הרב ברק נקי שליט"א

אם יהודי מחלל שבת בימינו מצטרף למנין?.....שעט

סימן פב – הרב יוסף חי סימן טוב שליט"א

המבטיח לחבירו כסף אם ילמד, אם חייב לשלם?.....שפח

סימן פג – הרב מאור כהן שליט"א

ברכת מעין ג על פירות חמשת המינים וחמשת מיני דגן

דעתו של ר"ע מדוע בירך מעין גוהרי שיטתו שאפי' אכל שלק מברך ברהמ"ז / הטעם שכיבד ר"ג את ר"ע
/ ברכת מעין גמהתורה או מדרבנן ובדין ספק אם בירך ברכת מעין ג / אם חוזר ומברך / ביאור ד' ר"ג במה
שאמר לר"ע 'עד מתי אתה מכנים ראשך בין המחלוקת' / לשיטת הטור והסוברים שברכת מעין גמהתורה
אי הוי אסמכתא הלכה למשה מסיני או דילף מקרא / ברכת על המחיה מהתורה או מדרבנן (כשדברי מרן
סותרים בין הכס"מ לב"י הולכים כמ"ש בב"י) / המסופק אם בירך המוציא אינו חוזר לברך ושאינו חייב לישב
בברכת המוציא / ביאור מחלוקתם מדברי הגמ' ויישוב השיטות מברכות לה. / ברכת מעין ג מהתורה או
מדרבנן אינו אלא באכל ושבע / עצתם של הפוסקים כמי שמסופק אם בירך מעין ג אינו אלא כשאכל ושבע
/ אם צריך לברך ברכה ראשונה (ובדין המסופק אם בירך ברהמ"ז ראוי שיחזור ויאכל עוד מהפת) / יישוב
דברי המשנ"ב בענין ס"ם באכל גרגירים של ענבים או רימונים (בריה) ומסתפק אם אכל כזית מדוע לא יברך
בדאיכא צד דאורייתא / ס"ם בברכות שו"א שהכרכה היא מהתורה / דעת מרן הש"ע בענין בר' מעין ג /
יישוב דעת מרן מדין ישיבה בעין ג (בענין לישב בברכת מעין ג, ומדוע נקט דין זה בשם "א") / אם ברכת
מעין ג טעונה ברכה במקום האכילה / יישוב הסתירה בדברי מרן הש"ע סימן קפג ס"י לסימן קפד ס"ה
(הוכחת האול"צ שכל יש ויש בש"ע צריך לחוש ליש קמא, ודחיית היב"א) / להפסיק לקדיש וקדושה בברכת
מעין ג / היה מברך ברכת מעין ג ונכנס תלמיד חכם או זקן אם יעמוד / דין חבישת כובע או לבישת חליפה
בברכת מעין ג / בטעם דבר השמיטה שהשמיט מרן דין חבישת כובע בברהמ"ז / ברכת מעין ג וברכת
אשר יצר איזה מהם יקדים / ברכת מעין ג שאכל ולא שבע וברכת אשר יצר איזה מהם יקדים.....שצד

סימן פד – הרב אבי קוזמן שליט"א

אם יש דין בישולי עכו"ם בתירס גמדי.....תב

סימן פה – הרב אליהו עזריאל שליט"א

האם מותר לצאת מהארץ לחו"ל לטיול

מקור איסור יציאה מא"י לחו"ל / אם יש היתר לצאת לחו"ל לראות פני חבירו / אם יש היתר לצאת לחו"ל לראות פלאי הבריאה / אם יש היתר לצאת לחו"ל לטיול להבראה / היתר יציאה לחו"ל משום רפואה / אם מותר לצאת לחו"ל משום מצות כבוד הורים וקברות צדיקים / אילת כחול או לא.....תכא

סימן פו – הרב אושרי אזולאי שליט"א

האם אפשר למנוע מחבירו לתת צדקה בלילה?.....תכט

סימן פז – הרב יוסף דהן שליט"א

הלימוד הנכון ליום פורים

לימוד ענייני המועד במועד / דעות הסוברות שיוצא י"ח בקריאת המגילה וקריאת התורה / י"א שילמד דוקא הלכות / ביטול תורה באיכות / דבר בעתו מה טוב / קבלת הארת החג / לימוד במקום שלבו חפץ / קריאת תהלים בר"ה או לימוד בעיון / התמדה / תשלומין ללימוד תורה.....תלז

סימן פח – הרב ישראל מאיר יצחקוב שליט"א

קומקום ומלחיה שמוזגו מהם לתוך תבשיל בשרי, אם יש להם דין בשר וחלב?.....תמה

סימן פט – הרב דביר פריץ שליט"א

טעימה לפני התקיעות בראש השנה.....תנה

סימן צ – הרב יעקב חזן שליט"א

השלמת פרשיות של קריאה בתורה שלא נקראו בציבור.....תסט

סימן צא – הרב אושרי רביב שליט"א

עובד זר שרוצה לכבס את בגדיו של בעה"ב על דעת עצמו בחול המועד.....תעו

מכתבים ותגובות

א. לימוד הקשור לזמן שייבנה ביהמ"ק במהרה בימינו – תגובה.....תצ

ב. אם אפשר לכוון לצאת יד"ח מצוות לא תעשה, כשלא באה לידו – תגובה.....תצ

ג. עשיית קפנדריא בסוכה – תגובה.....תצב

א סימן עב ז

הרב משה בוטון שליט"א

בית מדרש נהר שלום, פלורידה ארה"ב

ביאור תשובת מרן היב"א בדיון "פאה נכרית"

לרואים אותה. וקשה דביב"א ח"ו (א"ח סי' יג) כתב, שבזמננו מותר לקרא ק"ש כנגד אשת איש פרועת ראש, מפני שדרכה לילך כך ואין הדבר גורם להרהור. ועוד קשה, דבח"ד (אה"ע סי' ג) כתב היב"א להתיר לגרושה או אלמנה לחבוש פאה נכרית במקום צורך, ואם אמת נכון הדבר שהפאה גורמת להרהורי עבירה, איך מותר הדבר לאלמנה או גרושה.

ב. כתב היב"א בח"ה (שם באות ו) שבלבשת פאה נכרית מתדמה לגויים, ועוברת על ובחוקתיהם לא תלכו, ואילו לגבי גילוח הזקן כתב ביב"א ח"ט (יר"ד סי' ט), שמפני שכיום הרבה מתגלחים ואין כוונתם להדמות לגויים שרי.

ג. ביב"א ח"ד (אבה"ע סי' ג אות ג) כתב שיש להחמיר לאסור לבישת פאה נכרית, מפני שאיסורו מה"ת. ואף למ"ד שהוא מדרבנן, הרי עיקרו מה"ת. והקשה, שע"פ כללי היב"א אמרינן ספד"ר לקולא גם כשעיקר האיסור מה"ת.

ד. היב"א בח"ה (שם אות ז) כתב, שאין לסמוך על המנהג להקל בלבשת פאה נכרית, שהוא מנהג רע, והלובשת פאה נכרית עוברת על דת יהודית. וקשה, דלגבי לבישת רדיד וכן לגבי כיסוי ראש לבתולות, סמך היב"א בח"ד (אבה"ע סי' ג) על המנהג להקל.

ה. ביב"א ח"ה (שם אות א) הביא את דברי היעב"ץ, שהרמ"א בהתירו לקרא ק"ש כנגד אשה הלובשת פאה נכרית - התיר רק לבעלה, בגלל שהיא מותרת בפאה בתוך ביתה ורגיל הבעל בכך.

פתיחה: נתבקשתי להשיב על דברי מח"ס חן וכבוד, במש"כ בפ"ח מספרו, שמונה "סתירות" בין דברי מרן היב"א וצ"ל בעניין פאה נכרית [ביב"א ח"ה אה"ע סי' ה] - לדברי היב"א במקומות אחרים. ומחה"ס הנ"ל חזר להפיץ את דבריו במאמר "ליומא דהלולא ג' מר חשון תש"פ", והאריך הדברים מאד בשילוב ציטוטים רבים מאחרוני האחרונים. והביא כל מיני סתירות שאין בהם ממש¹.

והנה, פשוט וברור שאין מרן היב"א וצ"ל נצרך לדידי או לדכוותי. ומ"מ באתי להשיב על סתירותיו, פן יחשוב מאן דהו שהערותיו באמת מעלות או מורידות לעניין הלכה.

וכבר האריך בזה מר בריה דרבינא בילקו"י שבת ח"א (כרך ג עמ' קח והלאה, בדיני קידוש). ואכן דברי מרן היב"א וצ"ל, אשר כל רו לא אניס ליה, מאירים וברורים. בעיון דק, וכל הקורא את דברי היב"א בשימת לב יראה שאין כל קושיא. וכן נהגתי בכתיבת הדברים, שמקודם עינתי בדברי מרן היב"א בפנים במקומות שביניהם מצא המחבר כביכול סתירה, ורק לאחר שהדברים כבר היו ברורים ומיושבים מתוכם, אזי פתחתי ספרי אחרונים נוספים² לעיין בדבריהם ולהוסיף על פיהם עוד הסברים וטעמים.

נקדים ונביא את עיקר תוכן דברי המחבר הנ"ל בשמונה סתירותיו:

א. ביב"א ח"ה (אבה"ע סי' ה, אות ח) כתב, שלבשת פאה נכרית אסורה כי גורמת להרהורי עבירה

¹ א.ה. ושלא את מאמרו הארוך לכל מיני רבנים, ויש בזה פגיעה בכבוד תורתו של מרן רבנו הגדול זיע"א.

² ומהם יש לציין בפרט את המיוחד שבספרי הצניעות בדורנו, ה"ה ספר לכושה של תורה לגצ"פ פאלק וצ"ל, אשר נלכ"ע בעת כתיבת הדברים, ביום כ"ג טבת ה' תש"פ. ויהיו הדברים לע"נ הטהורה.

סתירה א [כביכול]

הבאנו סתירה זו ברישא מפני שנראה שזהו טעמו העיקרי של מרן היב"א לאסור הפאה משום הפריצות והרהורי עבירה שהפאה גורמת לרואים אותה, והרי היא כשערה ממש. ולאחר הבנת טעם זה, נוכל בעזרה להבין גם את שאר דברי היב"א, ללא סתירה או קושיא. אולם לא הבין נכון הטעם של היב"א.

אולם לא דימה יפה, וז"ל היב"א בתשובה על פאה נכרית (ח"ה אה"ע סי' ה אות ח): "...הואיל והפאה מחוברת יפה לשערותיה אסור לצאת בא לרה"ר, כי לא ינקו מהרהור עבירה המסתכלים בה בעובר בראש כל חוצות". וכ"כ מקודם באות ד' בשם כמה פוסקים^ט, וכן בעוד מקומות לאורך כל התשובה. ואמנם לגבי לקרוא ק"ש כנגד שער אשה, בזה כתב ביב"א ח"ו (או"ח סי' יג) דלא חיישי' להרהור בשער אשה בזמננו, והאריך להביא ראיות לדברי המקילים בזה. שהרי איסור ק"ש כנגד שער אשת איש הוא מד"ר [כמבואר בהל"ב סי' עה בירור הלכה סק"ד]. וכבר קדמו בילקו"י סי' עה הע' ה', שדעת כמה ראשונים שאין איסור לקרוא ק"ש נגד שער אשת איש^י, ובפאה נכרית הלא עסקין באיסור פריעת ראשה ברה"ר שהוא אסור מה"ת [כמבואר ביחוד ח"ה סי' סב]. ואף לגבי ק"ש דרבנן לא הסתמך היב"א על סברא זו [שבזמננו אין הרהור בשער] בתורת ודאי, ואפי' לא בתורת ספק - לומר ספק דרבנן לקולא ודי. אלא צירף עוד טעם כעיקר, והוא דלדעת רוב הראשונים

וקשה איך לעיל מינה (באות ב) כתב היב"א להתיר לבתולות לילך בגילוי ראש, והוכיח כן מהראשונים שכתבו להתיר לקרות ק"ש כנגדן, והרי גם בהם אפשר לפרש שהתירו רק בתוך ביתן. ועוד קשה איך התיר ביב"א ח"ד (אבה"ע סי' ג) לאשת איש לגלות שתי אצבעות משער ראשה, הרי גם שם הראיות להתיר הן מדברי הראשונים לגבי ק"ש. ועוד קשה, שביב"א ח"ד (שם) התסייע מדברי הרמ"א, להתיר לאלמנה וגרושה לצאת בפאה נכרית.

ו. היב"א בח"ה (שם במילואים) כתב, שבלבשת פאה נכרית יש לחשוש למראית העין, שיחשבו הרואים שהיא מהפרוצות שהולכות בגילוי ראש. וקשה דביב"א ח"ט (שם) לגבי גילוח הזקן במכונה כתב, שכאשר יש דרך היתר מפורסמת לא חיישינן למראית העין, ושאינן לנו לגזור גזרות מדעתנו.

ז. היב"א בח"ה (שם אות ד) הביא שיש חרם על הנשים שילבשו פאה נכרית. והקשה שהרי גם על גילוי מקצת שערה עשו חרם, וביב"א ח"ד (אבה"ע סי' ג) לא חשש לזה.

ח. ביב"א ח"ה (שם באות ה וז) הזכיר, שבעל העצי ארזים כתב שהמורים היתר בפאה נכרית עתידים ליתן את הדין, והקשה דבמקומות אחרים ראינו שהיב"א לא חשש ללשונו חריפים כאלו.

ועתה נחזה האם יש ממש בקושיות אלו:

^ט מהר"ש קלוגר, תורת השבת, חסד לאברהם תאומים, מהרי"ל דיסקין. סי' ישועות יעקב (סי' עה סק"ג) [הובא בגיליונות החדשים של היב"א שם מס' 3]. ויש להוסיף שכ"כ גם בשו"ת הסבא קדישא (ח"ב או"ח סי' א), בשו"ת מנחת אלעזר ח"ה סי' לה [הובא בשלחן עור ח"ב ט ס"י סק"א דף פה; וכן בנמוקי א"ח ציין המנח"א לתשובה זו, והביאו היב"א], ובשו"ת חקל יצחק (סי' פא). וכ"כ בספר ברך את אברהם פלאגי (דף קכו): "**והנה כל ראש לחולי לבא לידי הרהורים רעים היינו עניין פאה נכרית**". ויע"ע להלן הערה [טז].

וכן הבינו העטרת זקנים והמשנ"ב - בדעת החולקים הראשונים על ראיות השלטי הגיבורים (הבאר שבע ומהר"י קצנלנבויגן וסיעתם), שטעם האיסור הוא מפני הפריצות, והפאה היא כשער ממש. שכן לעניין ק"ש כתב העטרת זקנים (וכן המשנ"ב) בסי' עה: "וי"א אפי' פאה נכרית אסור [לק"ש כנגדה] משום פריעת ראש ושער באשה ערוה", ובמקורות הי"א ציינו לבאר שבע ועוד. וכ"כ בקהלת יעקב אלגאזי (מענה לשון ח"ג אות רמ), ששער באשה ערוה כולל גם שער חברתה, וציין מקורו בבאר שבע.

לק"ש כל דבר הגורם הרהור, אולי שער אשה בזמננו אינו גורם הרהור. וכן דקדק היב"א לכתוב (באות ב) "דלגבי הקורא ק"ש ליכא למיחש להרהור וש"ד".

והנה מרן היב"א לא סמך על כל ספק בפני עצמו לומר ספד"ר לקולא, ואף לאחר שהביא בזה ס"ס משמע קצת שלא הקל בזה אלא בשעה"ד (ואף שהאיסור מדרבנן!), **וכמ"ש בסוף אות ג: "ודאי דחזי לאצטורפי להקל כשא"א בעצימת עינים". ונראה טעמו ברור, דהספק הראשון הוא נגד פסק מרן השו"ע, והספק השני הוא דחוק מאד ורוב האחרונים חלקו עליו".**

ק"ש נאסרה רק כנגד ערוה ממש. ולשיטתם שער באשה ערוה לא נאמר לעניין ק"ש, דס"ל דלק"ש לא אסרו חכמים כל דבר הגורם הרהור נכגון שער וקול אשה וכו']. וכמו דלא אסרו לק"ש אלא טפח מבשר אשה (ואף בזה יש מקילים, כמבואר בילקו"י שם שם). וזהו דעת הרי"ף והרמב"ם^א וכן נקט בב"י מעיקר הדין, אלא שבש"ע חזר בו [ובאמת תמהו על כך האחרונים, יעויין ילקו"י ובידור הלכה שם קי"א]^א. **ולכן לגבי ק"ש פסק היב"א להקל בשער אשה, משום דיש כאן ב' ספיקות והאיסור דרבנן: א. דעת רוב הראשונים שלא אסרו חז"ל ק"ש כנגד שער אשה, ב. אף להחלוקים דס"ל שאסרו חז"ל**

^א היה מי שרצה לומר, שלדעת הרי"ף הרמב"ם, אין הרהור בשער א"א כלל, אף בזמן חז"ל שכיסו ראשן כדין. וזהו הטעם שלא אמרו שער באשה ערוה לק"ש, ולא כמו שכתבתי שיש הרהור - אלא שאין השער נכלל באיסורא דלא יראה לך ערות דבר.

אולם זה לא יתכן, שכן מפורש בדברי חז"ל - שקיים חשש הרהור בשער אשת איש (לכל הפחות בזמננו), ממש כמו לבה. כדאיתא במשנה בסוטה (ז): "רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שער נאה לא היה סותר", ובגמ' שם: "למימרא דר' יהודה חייש להרהורא ורבנן לא חיישי" וכו'. ומטעם זה שהשער גורם הרהור, לרבי יהודה מבטלים מצוה דאורייתא (אמנם בזה לא נפסקה הלכה כמותו). וכודאי שגם היה לנו לאסור ק"ש כנגדה אם לא מהטעם שלק"ש דוקא ערוה אסורה כלשון הפסוק. וחכמים לא גזרו על שער שגם יהיה בכלל זה [אי משום דלא דמי או דאינו קרוב לערוה כטפח באשה, וכבכל גזרות חז"ל].

והוכחת הרי"ף והרמב"ם שלא גזרו חכמים על שער לק"ש (כפי שהסבירו הבאים אחריהם) היא מהא דאמרו בברכות (דף כד.) "עגבות אין בהם משום ערוה", ובזה בודאי גם יש הרהור, אלא דלא גזרו חז"ל מפני שאין בזה "ולא יראה" אלא נגיעה [ומטעם זה שאר הראשונים חלקו על הרי"ף והרמב"ם דאין להביא ראייה מנגיעה לראיה, ועוד דהתם קאי באשתו דגס בה וכו']. וכן מוכח מהא דלא אסרו לק"ש אלא כנגד טפח, ופשוט שגם בפחות מטפח שייך הרהור. וכן מפורש בדברי מהר"ם אלשקר (סי' לה, הובא בריש תשובת היב"א בח"ו) בדזה תליא המחלוקת, "ואיכא מאן דמפרש, דלא איירי לעניין ק"ש אלא טפח באשה דוקא, והיכא דאיתמר איתמר. ונראה שזהו דעת הרמב"ם, מדלא אסר באשתו לק"ש אלא טפח דוקא..."

^א ועי' בשו"ת חסד לאברהם תאומים (תניינא אבה"ע סי' פז), שביאר דגם הרמ"א התיר רק לקרא ק"ש כנגד פאה נכרית, משום שיש לצרף את דעת הרמב"ם - שלא אמרו שער באשה ערוה לעניין ק"ש [וע"ע להלן סתירה ה'].

^ב רבי יוסף פלאגי בספר יוסף את אחיו, שו"ת נהרי אפרסמון, לבושי מרדכי קמא, מי יהודה, ספר תורת חיים סופר, משנ"ב, שולחן מלכים לאנדא, חזון איש, שו"ת מהר"י שטייף, שארית ישראל מינצברג, מהר"י טייטלבוים מסאטמר ועוד. כולם מובאים בתשובת היב"א ובקיצור בילקו"י והל"ב שם (שעה"צ אות כו) [ואף בשיעור אשה נכרית הסתפקו האחרונים יעוי"ש] (ועל כל הנ"ל יש להוסיף גם את הפוסקים שאסרו פאה נכרית מטעם הרהור, אף שהנשים רגילות לילך בה, כנ"ל בהערה 2).

וכך כותב בנו של החפץ חיים (קיצור תולדות הח"ח עמ' לה) בדעת אביו על המקילים בזה: "אמנם מר אבי התרעם מאד על טעות זה, וחשב זאת לדברי ברורות, שלא נאמר סברא זו רק בצומת שער הבולטת מרדיד שעל ראשה ולא בפריעת הראש כולה". והג"ר חיים עוזר זצ"ל אמר, על האומרים סברא זו, שהם "מגלים פנים בתורה שלא כהלכה" (דברי בן שלמה, עמ' שרשי) [אמנם יתכן וכוונתו בעיקר למתירים עפ"ז לגלות שער ראשן].

וסיפר לי הרה"ג רבי יצחק יעקב סעליד שליט"א, שכאשר הראו לגאון הרב יוסף ברויאר זצ"ל (אב"ד עדת ישרון, נכד הרי"ר הירש זצ"ל) את מ"ש בערוה"ש להתיר ק"ש כנגד שער אשה בזמננו - השליך את הספר ארצה¹], ואכן ראה הגאון זצ"ל את המכשול אשר יכול לצאת מפסק זה, וכפי שאנו רואים שיש כותבים שבאמת עלינו להתיר לנשים נשואות לילך בגילוי ראש מהטעם הנ"ל, רח"ל. ובאמת הגאון ערוה"ש כבר חש לזה, והקדים רפואה למכה - ופתח בדברי מוסר לנשים אשר פרצו בעון זה

נכרית (בכ"ז אבה"ע סי' טז) פלפל בטעמים אחרים לומר שאין הרהור בשער שאינו מחובר וכו', ומוכח דלא ס"ל מהא דאין כלל הרהור בשער אשה בזמננו.

ואתה תחזה, שגם רוב פוסקי האשכנזים בדורנו לא התירו כל פאה נכרית - אף כזו הנראת כשערה ממש, אלא הצריכו שיהיו בפאה סימנים ניכרים (לדעתם) לכך שאין זה שערה נולא מטעם מראית העין^{טו}, ומוכח דלית להו האי סברא

וגם הערוה"ש (אור"ח סי' עה סק"ז) שהיקל מסברא זו, צירף גם את הספק השני הנ"ל^{יז}. ובודאי שלעניין איסור תורה של פריעת ראש, לא עלה בדעת אף אחד להקל מכח ספק דחוק כזה - ולהתיר פאה נכרית הנראת כשערה ממש, דבזה ודאי י"ל ספק דאורייתא לחומרא^{יח}.

[ואף הישכ"ע], אשר הוא היחיד שהקל לעניין ק"ש רק מהטעם דאין הרהור בזמננו (בכ"ז אור"ח סי' ט), לגבי פאה

והולכות בגילוי ראש וכו', ע"ש. ועוד שח לי משם הגר"מ הינמן שליט"א שגם האג"מ זצ"ל לא הוה נוחא ליה בהיתר זה, וכששאלהו על כך השיב "כבר הורה זקן [הערה"ש]" (וכן לשונו באג"מ אור"ח ח"א ס"ס לט).
^{יז} וכן האג"מ (אור"ח ח"א סי' מג, וכ"כ בסוף סי' לט) והשרידי אש (הוצאת מה"ק ח"ב סי' יד) שהסכימו עמו, עיקר סמיכתם על הספק השני.

ובבא"ח (ש"א פרשת בא אות יב) כתב: "ובספרי הקטן מקבציאל העליתי, והנשים בערי אירופה, שדרכן לילך תמיד פרועי ראש מותר לקרא כנגדן, כיון דכל הנשים דרכן בכך" [והביאו הכה"ח בסי' עה ס"ק טוב], וא"ז ברור אם כוונת הבא"ח לנשים יהודיות שבאירופה או שמא רק לנכריות (והבי"א הבין כהצד שהתיר אף בהתיות, וכדמשמע מסתימת דברי הבא"ח). ועדיין לא זכינו לאור הספר מקבציאל, ואם היקל מסתמא צירף גם הוא את הספק השני [ובאול"צ (ח"א אור"ח סי' י) ביאר שזהו טעמו היחיד של הבא"ח, שמפני שכל הנשים באירופה דרכן בכך וקשה ליהור כזה, יש להקל כדעת רוב הראשונים דשער באשה ערוה לא נאמר לעניין ק"ש. וכן ביאר שהבי"א לא חזר בו, וגם בשו"ע מש"כ לאסור היינו רק היכא דאפשר בקל. ע"ש].

בהל"ב (סי' עה שער הציון אות כה) הביא שכדברי הערה"ש פסקו גם בשו"ת חלק לוי ובספר שבילי דוד, אולם בחלק לוי כתב כן בלשון לכאורה וחזר בו, ובשבילי דוד כתב כן בלשון אולי ורק בתוך ביתה ולא ברה"ר [ומצאתי בספר נחמדים מזהב חזן (שבסוף שו"ת בני אהרן וילנא תרס"ב, בדף סא ע"א אות טו) שגם כתב שאולי יש להקל בזה בשעה"ד].

^{יח} וברור שזו היא דעת מרן היב"א זצ"ל - שבפאה נכרית יש חשש איסור דאורייתא, וכמבואר ביב"א ח"ד סי' ג אות ג [וראה עוד בזה להלן בסתירה ג].

^{טו} וגם רבני האשכנזים שהביאם בעל המאמר כמסכימים לשיטתו, שאין הרהור בשער אשה וכל פאה מותרת [הגר"ב זילבר זצ"ל, הגר"מ שטרנבוך הגר"ג צינענר והגר"י שיינפלד שליט"א] - הם עצמם במקומות אחרים כתבו להחמיר מאד בפאה הנראת כשערה ממש:

הגר"ב זילבר חתום על מכתב בזה"ל (מובא בלבושה של תורה ח"א עמ' שכד): "היות כי בעוה"ר נפרץ באחרונה שנשים נשואות לרבשות פאיה נכרית הדומה ממש לשער מינים ממינים שונים לא שערם אבותינו, עד שנראין כפרועות ראש ח"ו הרינו רואים חובה לעצמנו להודיע דעתנו דעת תורה הקדושה כי הדבר אסור מדינא. שאף במקומות שנהגו בפאיה נכרית לא עלתה על הדעת פאיות נכריות כאלו דעשיות כדרך הפרוצות ח"ו עד שאין היכר בין נשואה לפנויה. ועבירה גוררת עבירה ובכגון זה אין שום היתר..."

והגר"מ שטרנבוך הגדיל להחמיר בזה יותר מכל הפוסקים, וכתב שהמבך כנגד פאה נכרית שנראת כשערותיה ברכותיה לבטלה, ושגילוי ראש עדיף מפאה כזו. וז"ל (תשו"ע ח"ד סי' רצד): "וראו לי להעיר עוד לכל חתן ובפרט לבן תורה שמיקל כהמנהג להתיר פאה נכרית, שחייב לדאוג שיבררו אצל הכלה שמכנה פאה נכרית לחופה ולאחר נישואיה, שלא תהא בפריצות, והיינו שער ארוך או שער טבעי וכדומה, שהרבה פעמים אצלה העיקר בבחירת הפאה הוא שלא יהא ניכר כפאה אלא שיהא נראה כשערותיה, ואם לא יברר כהנ"ל, יתכן שהחתן יגיע לתתונה ויגלה שהיא קנתה לה פאה מפוארת, אבל מתועבת ואסורה ומוטב בלעדיה, והחתן הבן תורה נכשל בברכות לבטלה ובאיסור פריצות וחילול השם ר"ל שחוטא ומחטיא ותורתו לא מתקבלת". ובאמת יש לתמוה, שזה סותר למ"ש בספרו דת והלכה שאין הרהור בשער אשה בזמננו וכו', וכפי שהאריך לצטט במאמר הנ"ל. וצ"ל שחזר בו מפני שראה הפריצות שהתרכבה בפאות הנכריות 30 שנה שאחר כתיבת ספר דת והלכה, ומשנה אחרונה [מ"ש בתשו"ה הנ"ל] עיקר.

חורץ לצמתן במקום שרגילות בכך. והטעם ברור, דלכולי עלמא שער היוצא חורץ לצמתן לא נכלל בדברי חז"ל ש"שער באשה ערוה" נוכחו שלא היה בכלל איסור התורה של פריעת ראש, והטעם שאסרו לקרא כנגדו במקום שאין רגילות, הוא משום שבזה שאינן רגילות נהפך למקום המכוסה ויגרם ע"י זה הרהור¹⁷. ודבר שנגרם הרהור מחמת כיסורו (כגון שער היוצא חורץ לצמתה), יכול לחזור להיתר ע"י גילוי. משא"כ דבר שאסרה תורה מפני יופיו הגורם הרהורי עבירה (שער אשת איש), לא יתמעט הרהורו מחמת פריעתו. ודו"ק.

וראה מש"כ בספר שבילי דוד (סי' עה סק"ב): "ואל לאותן הפוסקים המתירין שורה אחת של שערות, האיך אפשר להתיר דקרא סתמא כתיב ופרע ראש

דבזמננו אין שער אשה גורם להרהור, דזה מוכחש במציאות כידוע לכל בר דעת שהדבר גורם להרהורי עבירה [גם אם בזמננו הוא במידה פחותה לפי כמה אחרונים], וכפי שהאריך בספר לבושה של תורה (ח"א סימן כח אות ה והלאה), ועין עוד בילקוט יוסף שבת ח"א (כרך ג' עמ' קח והלאה)¹⁸.

והמחבר הנ"ל רצה להביא ראייה מדברי המהר"ם אלשקר (סי' לה) לגבי שיער האשה היוצא חורץ לצמתה, שכשם שבזה לא חשש להרהור מפני שדרך לגלותו, ה"ה בזמננו לכל שער האשה.

ואין מזה ראייה כלל, שהרי גם הפוסקים שהחמירו בשער אשה בזמננו, הסכימו לדברי הרמ"א (אר"ח סי' עה ס"ב) שכתב להקל בשער היוצא

הגר"ג צינער בתוך מאמרו בקובץ אור ישראל (גיליון לו עמ' קג והלאה) כתב: "ואף שנתקבל להתיר ללכת בפאה נכרית, עלינו לדעת שכוונת התורה היתה להבדיל בין אשת איש לפנויה ושתהא ניכר זאת בשערה, וא"כ כל שהולכות בפאה נכרית הנעשית באופן מיוחד שיהא נראה כאילו המה שערותיה ממש, יש למחות בידן...", "ובכן צריך לדעת כי אפי' שערות מלאכותיות שקורין "סינטעטיש" גם כן אינה מצלת רק מן איסור ע"ז, אבל הרבה חששות ואיסורים שישנם לכו"ע בפאות נכריות יוכל להיות אף בפאות אלו, והן אמת שבשערות אמיתיים שכ"ח וקל לבא לחששות הנ"ל, אך עכ"ז צריך להשים לב שגם בפאה סינטטית יוכל להתהוות שידמה לשערות ממש ויביא לידי הרהור ותאוה, וזה ודאי אסור לכו"ע".

הגר"י שיינפלד (אוסר לגפן ח"ט עמ' קפה) שציטט המחבר הנ"ל כמיקל - באמת מחמיר, וז"ל - לאחר הקטע שציטט במאמר דאי אפשר לאסור להתנאות ברה"ר וכו'; "והכוונה רק שגם כשהאשה מתנאה, שתתנאה במה שנהגה אמיתית הצנועות להתנאות - במטפחות וכובעים נאים וכיו"ב, ולא בחיקי של ערוה [פאה נכרית]", וכ"כ לעיל (עמ' קפד): "ובאמת א"צ לגנות המנהג הזה [=של פאה נכרית], כמו שפשוט שאם ימצאו איזה מאכל כשר ויקראו לו חזיר, אף אם יתפשט המאכל ותהי עליו חותמת כשרות, מ"מ כל נפש יפה תדחננו". [ולדינא מסקנתו (בתחילת אות ז) שא"א לאסור מעיקר הדין אחר שהמנהג להקל, אולם זה רק בפאה קצרה ואסופה וכו'. ע"ש].

¹⁷ ובדרך אגב יש להעיר במה שהביא במאמר הנ"ל את שיטת הגר"ש משאש זצ"ל, וז"ל: "והנה אם באנו לשפוט בשכל הישר, נראה ברור שהיום שנשארים בגילוי הראש לגמרי, לא ניתוסף שום הרהור בין אתמול קודם שנישאת להיום אחר שנישאת, שלא נראה שום שינוי בגופה שיעורר הרהור, ודוקא בימי קדם שהיו מכסין ראשם משעת הנישואין והלאה, אז אם תחזור לראותה מגולה באיזה מקרה, ודאי שיש גירוי יצר, כיון דאתמול מכוסה, והיום רואה דבר חדש, שערותיה מגולות, לא כן באלו שלא כיסו לעולם, אין כאן הפתעה ולא הרהור חדש, גם חציפות אין כאן בדבר שהכל עושין, ומטעם זה התירו לקרות ק"ש כנגד הנשים הבאים מאירופה שרגילין לגלות ראשן, וזה ראייה גמורה שאין כאן הרהור".

ולדבריו נתת דברך לשיעורים, שאשה שכיסתה באיזה זמן את ראשה במטפחת - אסור לה מעתה לחבוש פאה נכרית. והרי דבר זה מצוי מאד גם אצל חובשות הפאה שלפעמים לובשות גם מטפחת או כובע, ועוד לדבריו פנויה שכסתה את ראשה פעם שוב דינה יהיה כאשה נשואה ותאסר בפריעת ראשה. וצ"ע ג' [וליישב דעת הרב משאש אולי יש ליתן שיעור זמן שהשיער יהיה מכוסה שמאז יגרם להרהור, כגון שלושים יום (עי' שו"ע אורח סי' קנח ס"ל)]. וזה דוחק, ועדיין יהיה אסור לאשה שלבשה מטפחת שנים רבות להתחיל ללבוש פאה נכרית.

ובטעם הדבר שלאחר הנישואין יש חיוב כיסוי ראש ואיזה הרהור נתחדש לאחר נישואיה, כבר האריכו האחרונים. ראה בלבושה של תורה ח"א עמ' רטו והלאה.

¹⁸ וכמ"ש הפוסקים לעניין החלק שמכף היד ועד המרפק, שהדבר תלוי במנהג המקום.

ס"א) התיר לגרושה או אלמנה לחבוש פאה נכרית לצורך פרנסה.

וע"פ המבואר לעיל לא קשיא מידי, דבאלמנה וגרושה חיוב כיסוי ראש הוא מד"ר, וספד"ר לקולא [וכפי שכתב להדיא ביבי"א שם באות ג']² (וגם בפנייה יש פחות חשש להרהור, ע"י לבושה של תורה ח"א ס"י כא אות ז), ואעפ"כ לא הקל היבי"א אלא במקום צורך גדול של פרנסה, דספק זה (שמא אין הרהור בשער אשה בזמננו) דחוק מאד לאומרו כנ"ל [ואף בפאה נכרית], ולכן גם במקום צורך גדול לא התיר - אלא בצירוף עוד ב ספקות: א. דעת המתירים פאה נכרית גם לאשה נשואה. ב. דעת האג"מ שהתיר לאלמנה וגרושה אף לגלות ראשן ממש במקום צורך. ע"ש.

סתירה ב [כביכול]

כתב היבי"א באות ו (ח"ה אבה"ע ס"ה): "ויותר היה לו להוסיף טעם כעיקר ע"פ מ"ש הרמב"ם (רפרק י"א מהלכות עכו"ם), אין הולכין בחקות העכו"ם ואין מדמין להן לא במלבוש ולא בשיער כיו"ב, שנאמר ולא תלכו בחקות הגוי וכו'. שעיך המנהג של פאה נכרית יצא ע"פ הגוים באופנות המתחדשות חדשים לבקרים, שרשם מעמלק, בודאי שיש בזה ובחוקתיהם לא תלכו, הואיל ויש בו פריצות וחציפות, וכמ"ש מהר"י קולון (שרש פח). ובכ"י ורמ"א (ס"י קעח)".

והקשה מחבר המאמר הנ"ל שבענין גילוח במכונה כתב ביבי"א (ח"ט י"ד ס"י י) להתיר, ושאין בדבר משום ובחוקתיהם לא תלכו. והאריך להביא את דברי היבי"א שכתב שאין משום

האשה, ונ"ל דלהנך פוסקים מעולם הלכו הנשים כך גם בימי מרע"ה הלכו כן, א"כ לא נאמר בקרא ופרע ראש האשה רק מה שהיה אז נקרא ראשה פרועה".

ואף להחולקים ע"ז, וס"ל דגם שער היוצא חוץ לצמתה הוא בכלל שער באשה ערוה, יש לחלק טובא. דדוקא בשיעור מועט כזה של שער אפשר לומר שאינו גורם להרהור, אבל בכל ראשה ודאי שאין לומר כן, וכמ"ש בשם הח"ח (לעיל בהע' יג): "שלא נאמר סברא זו רק בצומת שער הבולטת מרדיד שעל ראשה ולא בפריעת הראש כולה".

ועל שאר דברי בעל המאמר הלז, אשר האריך לכתוב איך שבזמננו אין הרהור בנשים, ומותר לאשה להתקשט ברה"ר בכל מיני תכשיט, ואף בבגדי צבעונים הגורמים לרואה אותן לכא מיד לידי קרי (כלשון רש"י שהביא), וכן מותר לה ללבוש בגדים המיוחדים להסית את הזכר להסתכל בהן, הבל יפצה פיהו. ואין להשיב על דברים כאלו".

ואף לגרביים דקות ובגדים המבליטים את חלקו העליון של גופה, מצא לו איזה ציטוט³ מרב אחד - שבזמננו יש צד להקל, ש"אחרי שכבר נהגו במלבושים אלו החדשים הרבה שנים, הורגלה בהם העין ואינם מעוררים את היצר כמו אז", ודברים אלו פשוטים לאיסורא, ולא אאריך בהם דהוא דבר התלוי ברגש הצניעות - אשר בעוה"ר חסר מאד בדורנו הזה, וכפי שהאריך בזה בספר לבושה של תורה בכמה מקומות.

עוד הקשה המחבר הנ"ל, דאם באמת הפאה גורמת להרהורי עבירה, איך ביבי"א ח"ד (אבה"ע

¹ ובמה שהביא מהגר"ש משאש ש"מצוה וחובה על הנשים להתקשט לבעליהן ולכל העולם בהיתר" הנה יחידאה הוא בזה, והערת הגר"מ הלוי על דבריו במקומה עומדת דאדרבה איסורא איכא (וע"ע בילק"י שבת ח"א כ"ג עמ' קט"ר-ק"י). ומ"מ ברור שגם הגר"ש זצ"ל לא התכוון לבגדים כעין מה שהוזכר בעל המאמר.

² והשמיט את המשך דבריו (בשר"ת שירת בן לוי), בהם כותב שמ"מ יש לאסור פאה נכרית חדשה, שיש בה מראית עין וגורמת להרהורים וכו', וכן האריך לחלוק על הרב משאש הנ"ל בהערה הקודמת.

³ ומטעם זה הקל גם לאשה נשואה לחבוש פאה נכרית כשאינה ברה"ר, בשעה"ד, דאין חובת כיסוי ראש בחצר [לדעת המחייבים] אלא מדרבנן [ילק"י אוצר דינים לאשה ולבת, עמ' תשפט, וכן הביא ביבי"א ח"ד אבה"ע ס"י ג אות ג בשם שו"ת פני יצחק].

גם אם הכל רגילים בזה. וזהו שציין לדברי המהרי"ק הב"י והרמ"א שכתבו ע"ד הרמב"ם: "וכ"ז אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו הגויים לשם פריצות כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים והוא מלבוש שרים וכדו' לזה ממלבושי הפריצות" (לשון הרמ"א שם). וע"פ מרן זצ"ל הלובשת פאה נכרית גורמת להרהורי עבירה למסתכלים בה - ובודאי שיש בזה משום פריצות וחציפות.

ולכן פשוט שאין "כל הטעמים שכתב לגבי גילוח שייכים בפאה" [כפי שכתב בעל המאמר, וטוב שכ"כ בלשון לכאורה, שהרי אין כאן שום קושיא - למי שקורא את תשובת היב"א במילואה].

ומזה שהקשה על מ"ש היב"א "שעיקר המנהג של פאה נכרית יצא ע"פ הגוים באופנות המתחדשות חדשים לבקרים, שרשם מעמלק" דבזמננו רוב נשי הגויים לא לובשות פאה כלל. ע"פ מה שביארנו לעיל, נראה שאין חילוק בין אם הגויים בזמננו מתלבשים כן אם לאו, אלא כל שיש בדבר פריצות - אסור הדבר משום ובחוקתיהם [ונכמבואר בשו"ת אג"מ (יד"ד ח"א סוף סי' פא), וביב"א ח"ד (יד"ד סי' א), יעו"ש כ"א].

ועוד שההולכת בפאה נכרית כוונתה להראות כפרועת ראש, כדרכן של הגויות אשר מפני פריצותן וחציפותן בזמננו - כולנה מהלכות בריש גלי ללא הבדל בין הרווקה לנשואה, באופנות המתחדשות חדשים לבקרים. ובודאי שבזה עוברת על ובחוקתיהם, וכמ"ש מהר"ם חאגיז (אלה המצוות סי' רסב) שתחת לאו דובחוקתיהם נכנס איסור גילוי ראש לאשת איש^{כב}. וכ"כ לענין פאה

ובחוקתיהם לא תלכו ב"מי שאינו עושה כדי להדמות להם, אלא שעושה כדי שלא יהיה לו גנאי אם לא ידמה להם, דבר זה לא אסרה תורה". ועוד הביא את דברי הפוסקים "דלא שייך איסור ובחוקתיהם לא תלכו, אלא בדבר שעושים משום אמונתם ועבודתם, הא לאו הכי אין בו משום ובחוקתיהם לא תלכו". ועוד שהיום רוב ישראל כמעט מגלחים זקנם במספריים כעין תער, הלכך אין לחוש לאיסור זה כלל".

וכתב בעל המאמר הנ"ל: "וזה סותר לכאורה את דברי הרב בענין פאה נכרית שאסורה משום בחוקתיהם לא תלכו, כי כל הטעמים שכתב לגבי גילוח שייכים בפאה... ועוד והוא העיקר, שרוב נשי הגויים כיום (וכן נשי יידן שאין שומרות תורה ומצוות) לא לובשות פאה כלל, זולת מי שנשרו שערותיה ל"ע, או לשם תחפושת ומשחק וכדו' למי שדרוש לה, ואפי' אחת מאלף אינה הולכת בפאה בדרך קבע על שערותיה, כי הדבר מכביד ומחמם, ומה לה ולצרה הזו...".

אולם היישוב פשוט מאד לכל מי שמחפש אחר האמת, והוא טמון בסוף דברי היב"א שציטטנו לעיל **[ובעל המאמר השמיטם]**: "שעיקר המנהג של פאה נכרית יצא ע"פ הגוים באופנות המתחדשות חדשים לבקרים, שרשם מעמלק, בודאי שיש בזה ובחוקתיהם לא תלכו, הואיל ויש בו פריצות וחציפות, וכמ"ש מהר"י קולון (שרש פח). ובב"י ורמ"א (סי' קצח)".

וביאור דבריו הוא, שכל שיש בדבר משום פריצות וחציפות הרי הוא עובר על ובחוקתיהם,

^{כא} ומ"מ יתכן שהיב"א לא הכריע שבדאי עוברת על ובחוקתיהם, אלא מספק דאורייתא לחומרא. שכ"כ זאת בלשון "יש מקום לומר", וציין לאג"מ הנ"ל, וגם האג"מ סיים בצ"ע.

^{כב} ואף שביב"א ח"ד (אהע"ז סוף ג) כתב לחלוק על דבריו, דמוכח מסוגית הגמ' שהעבורת על דת יהודית ודת משה אינה עוברת על ובחוקתיהם, אולם היב"א לא ביאר שם מה הטעם שאינה עוברת. ונראה לבאר דהתם קאי היב"א על גילוי ראש ממש, ובזה יתכן לומר שאינה עושה כן כדי להדמות לגויות - מפני שבגילוי הראש יש לה תועלת, כגון מטעמי נוחות [ונכמו שהיב"א (ח"י יד"ד סי' ד) לא פסק בסכינוא חריפא לאסור מכנסיים משום ובחוקתיהם מהטעם שיש לה תועלת בהן]. אולם בפאה נכרית ש"הדבר מכביד ומחמם ומה לה ולצרה הזו" (כלשון המחבר הנ"ל) - אם לא מהטעם שרוצה להראות כפרועת ראש, ודאי שעוברת על איסור דאורייתא.

שם שהוא איסור דרבנן, מ"מ עיקר האיסור לצאת בפ"ד לרה"ר הוי מה"ת). הרי מבואר דלדעת היב"א זצ"ל איסור פאה נכרית הוא מהתורה^{כג}, ורק בסוגריים (שהסיר הנ"ל במאמרו) הוסיף, שאף לדעת האומרים שהוא מדרבנן - מ"מ חמיר מסתם דרבנן שכן עיקרו מה"ת.

וכן מבואר בעין יצחק (להרב הראשי רבנו מרן רבי יצחק יוסף, ח"ב עמ' ריד אות ח) שאף אם לאיסור יש רק אסמכתא מה"ת הוא חמור יותר מסתם דרבנן, וכ"ש כאן שעיקרו דאורייתא ממש. וכן לעיל מינה (בעמ' רח אות 1) כתב, שאף דאמרי' גם בעיקרו מה"ת ספד"ר לקולא - "באופן זה אפשר דלא אמרינן הכי לכתחלה".

ומ"ש הנ"ל כאילו יש כלל, שבאיסור דרבנן תמיד י"ל ספק דרבנן לקולא, ואף נגד רוב הפוסקים^{כד}. הנה זה אינו נכון, וכל מי שלמד קצת בספרי הפוסקים - ובפרט בספרי מרן היב"א, יודע שבמחלוקת אחרונים מכריעים בראיות וסברות, ואף שכמובן באיסור דרבנן אם יש ספק בסברא יש לנטות להקל, מ"מ אין זה כלל. וכן מה שיש טועים שמרן זצ"ל רק מחשב רשימות של שות"ם, ומכריע על פי מספר, כמובן שזה

נכרית בשו"ת יהודה יעלה (י"ד סי' שטו) ושכ"כ בתשובה מאהבה (ח"א סי' מח), וכ"כ בשו"ת דברי חיים (ח"א י"ד סי' ל) ועוד (ראה להלן הערה כד), וציין להם היב"א כאן בהמשך דבריו.

"ואפי' נדמה להבת הלובשתו שהיא אינה מתכוונת בלבישת הבגד בכדי להתדמות, אין שום נ"מ אם האמת אתה או לא, דכל שהבגד בכלל חוקות העמים הרי הוא בגד שחץ עבורנו ואיסור לאשה ישראלית ללובשו..." (לבושה של תורה ח"א עמ' סז).

סתירה ג [כביכול]

ביב"א ח"ד (אבה"ע סי' ג אות ג) כתב שיש להחמיר לאסור לבישת פאה נכרית, מפני שאיסורו מה"ת, ואף למ"ד שהוא מדרבנן הרי עיקרו מה"ת. והקשה בעל המאמר הנ"ל, שע"פ כללי היב"א אמרינן ספק דרבנן לקולא גם כשעיקר האיסור מה"ת.

והנה ז"ל היב"א: "ובאמת שבעיקר הדין נראה שהעיקר לאסור לצאת בפאה נכרית לרה"ר מכל הני טעמי תריצי שכ' האוסרים, שהם רוח"פ ומכ"ש דהוי איסור תורה. (ואף למ"ש הגר"ש בשנות חיים

^{כג} ע"ע לעיל הערה טו.

ובדרך אגב אציין כאן לעוד כמה מהפוסקים שצדדו לאסור פאה נכרית מדאורייתא: מטעם פריצות והרהורי עבירה: א. שו"ת חסד לאברהם תאומים (תניינא ח"ב אבה"ע סי' פז). ב. ישועות יעקב (סי' עה סק"ג). ג. שו"ת מנחת אלעזר ח"ה סי' לה (הובא בשלחן עזר ח"ב סי' ט סק"א דף פה:). ד. ושו"ת חקל יצחק (סי' פא). ויש שכתבו שהפאה אינה אסורה רק מטעם שדומה לשער וגורמת להרהורי עבירה, אלא אף איסור התורה של פריעת ראש קאי גם בשער תלוש, והאריך בזה (ה). בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' יא). ו. וכבר כתב כן המהרז"ך (לפני למעלה 2000 שנה) בספר נחלת אבות (דף יט:): "דהיכי דאיסור רביע על שערה דגופה כן חל האיסור על שערות נכריות".

ועיין לעיל בהערה י שכן הבינו העטרת זקנים. ז. הקהלת יעקב אלגאזי והמשנ"ב - ברצת החולקים הראשונים על ראיות השלטי הגיבורים (ח. הבאר שבע, ט. ומזרי"ק צנעלנביק וסיעתם), שטעם האיסור הוא מפני הפריצות, והפאה היא כשער ממש.

מטעם חוקות הגוים: י. שו"ת יהודה יעלה (י"ד סי' שטו) יא. ושכ"כ בתשובה מאהבה (ח"א סי' מח). יב. שו"ת דברי חיים (ח"א י"ד סי' ל). יג. בעל הייטב לב בספר ייטב פנים (מאמר דורש טוב סוף אות יב). יד. ושו"ת חקל יצחק (הנ"ל). נייש עוד אחרונים שכתבו לאסור מדאורייתא מטעמים אחרים, כגון לא ילבש ונדר דאורייתא, ואולם היב"א דחאם].

תא חזי, דמה שהביא במאמר הנ"ל, שכמה אחרונים כתבו שאין בזה ספק דאורייתא, ולא מצינו אחרון שיאסור את הדבר מה"ת - אחא"מ מכת"ר אין הדבר נכון.

^{כד} והשמיט את לשון העין יצחק באות יג (ח"ב עמ' ריט): "במקום שנחלקו הפוסקים באיסור דרבנן, ורוב הפוסקים דעתם להחמיר, אזלינן בתר רוח"פ להחמיר אף שהוא במילתא דרבנן", ורק בשעה"ד כתב שם להקל.

הבל ורעות רוח, שקר וכזב. (אף שודאי שסברא שהסכימו עמה רבים, בד"כ יש לפסוק כמותה) כ"ה.

סתירה ד [כביכול]

כתב היבי"א באות ח' (ח"ה אבה"ע סי' ה): "וכבר כ' בס' שבילי דוד א"ח (סי' ב סק"ב) שאף למ"ש הרמ"א בדרכי משה (סי' שג) בשם השה"ג להתיר לצאת בפאה נכרית, היינו במקום שלא נהגו הנשים להזהר בזה, משא"כ במקום שלא נהגו להקל, ודאי דהוי בכלל דת יהודית. ע"ש. וא"כ בודאי שבמקומותינו אלה שהמנהג היה לאסור, ואלו המקילות ראש נהגו כן שלא ברצון חכמים "מנהג" כזה אותיות "גהנם", ומצוה לבטלו, וכמ"ש הדברי חיים מצאנז והמהרי"ץ חיות שהמנהג הזה נשתרבב מהאפיקורסים ומהמתחדשים שפרצו גדרות ישראל, ושמעולם לא נשמע להקל בכל תפוצות ישראל שבמדינות פולין. ע"ש. וידוע שכל מנהג שלא נתיסד ע"פ ותיקין אין בו שום ממש, וכמ"ש בשו"ת הרא"ם (סי' טז), ובשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש (סי' ו), ובשו"ת נוב"ק (חיד"ד סי' נד). ובשו"ת חקקי לב (חיד"ד סי' לט), ובשו"ת שער אשר (חיד"ד סי' יא). ועוד. ולכן גם המנהג הזה שידוע לנו שנוסד ע"פ איזה נשים ההולכות ע"פ האופנה החדשה, ונסחפים אחר הזרם של המודרניות, אשר כל חלקה טובה הכאיבו, נראה שמצוה וחובה לשרש אחר המנהג הרע הזה, ולהחזיר עטרה ליושנה, בדרכי הצניעות, ע"פ תורתנו הקדו".

והקשה ע"ז בעל המאמר הנ"ל שהרי לגבי כיסוי הראש ברדיד וכיסוי ראש בתולות כתב היבי"א בח"ד (אבה"ע סי' ג אות ב) להקל, וש"איתי מנהג ומבטל מנהג" כיון שהכל נהגו להקל, ולכן אינן עוברות על דת יהודית.

ראשית יש להעיר על מה שהבין הנ"ל, שלדעת היבי"א ברור שע"פ השו"ע היה חיוב על הנשים ללבוש רדיד, אלא שבדורנו יש להקל משום ד"איתי מנהג ומבטל מנהג" - דזה אינו, כמבואר בהמשך דברי היבי"א שם בח"ד סוף אות ב: "אולם שוב בינתי שאף מד' הרמב"ם והש"ע אין כ"כ ראייה, שיי"ל דמטפחת דקאמר היינו שהיא שקופה ושערה ניכר עדיין, וכן מבואר בב"ח אה"ע (ר"ס קטו). הלא"ה יש להקל גם בלי צעיף. ושור"ר בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סי' מח) שהביא ד' הבאר שבע הנ"ל, וכתב שבמחכ"ת שגה בזה כי המטפחת שכ' הרמב"ם היא ג"כ מעשה רשת, ומטפחת וקלתה אחת הן, ששערותיהן נראות מתחתיהן. ע"ש. ולפ"ז ניחא בפשיטות מנהג הני נשי דידן שאינן עוברות ח"ו על דת יהודית", וכן תפס לעיקר כפי זה ש"קלתה" היא מטפחת שקופה, ביבי"א ח"ה (שם באות א).

וכן מש"כ ביבי"א דאיתי מנהג ומבטל מנהג לגבי הבתולות, גם זה היה רק לשיטת המג"א, ולדינא מסקנת היבי"א שם: "ומ"מ דעת רוב האחרו' שהבתולות יוצאות פרועי ראש בשערות סתורות ואין בכך כלום. ודלא כד' המג"א. וכמ"ש ג"כ בשו"ת עדות ביהוסף מטעלז (סי' כט סוף ענף ד). ובשו"ת תשורת שי ח"ב (סי' לח). ובשו"ת מהר"ץ חיות (סי' גג). ובשו"ת מים רבים (חאה"ע סי' ל). ע"ש". וכן הוסיף להוכיח מדברי הראשונים בכמה מקומות.

ולעצם קושייתו שרואים מדברי היבי"א שדת יהודית יכולה להשתנות - הקושיא אינה מתחילה, דבאמת היבי"א כלל לא כתב שהלובשת פאה נכרית עוברת על דת יהודית, אלא רק שמצוה לבטל המנהג שלובשות פאה, ושהוא מנהג רע ואין לסמוך עליו, ובפרט

כ"ה ויש כאלו שהגדילו לומר שבזמננו יש לפתח תוכנה שתחשב את מספר הדעות, ותפסוק את ההלכה עבורנו. וכמובן שיוסיפו גם אפשרות שאם האיסור דרבנן, אז אפי' אם יש יחיד שמתיר תפסוק התוכנה לקולא, רח"ל.

אלא האמת היא שפאה נכרית היתה מצויה בהרבה מארצות הספרדים (גם אם לא במרוקן¹²), באותן שנים שהפאה התפשטה בארצות אשכנז - כפי שנראה מספרי הפוסקים שדנו בזה למעשה (וחלקם אף כתבו שבמקומותיהם נהגו ללבוש פאה נכרית בחצר): ברך את אברהם פלאגי [איזמיר] (דף קכו), וישב יוסף בורלא [ירושלים] (י"ד סי' ב), פני יצחק אבולעפייא [דמשק-טבריה] (ח"ד אבה"ע סי' ו) [והביא שם גם את פסקם של חכמי אר"צ], הסבא קדישא אלפנדי [טורקיה-דמשק-צפת] (ח"ב אר"ח סי' א), שד"ח [טורקיה-חברון] (אסי"ד מע' ד אות ג), איש מצליח [תוניס] (ח"א מילואים לסי' כד). וגם ידעו על כך שהמנהג כבר התפשט בארצות אשכנז, כמבואר בדבריהם וכן ברוח חיים פלאגי (אבה"ע סי' כא סק"ג)¹³.

"במקומותינו אלה שהמנהג היה לאסור, ואלו המקילות ראש נהגו כן שלא ברצון חכמים מנהג כזה אותיות גהנם, ומצוה לבטלו". וע"כ אין זה מוכרח דס"ל ליבי"א, שיש במנהג זה משום דת יהודית¹⁴.

ובמש"כ במאמר הנ"ל שאין תורת "מנהג" לכך שהספרדיות לא נהגו ללבוש פאה נכרית, בגלל שהפאה לא היתה מצויה בארצותיהם ולכן לא לבשוהו - ולא מפני שפוסקי הספרדים אסרו. **אולם** זה מתמיה מאד, שהרי פאה נכרית היתה קיימת כבר מזמן המשנה והגמרא, והשלטי הגיבורים התיר להשתמש בה לכיסוי הראש כבר לפני כ-500 שנה, וההיתר פשט מאד בארצות אשכנז לפני כ-200 שנה, וא"כ למה לא פשטה הפאה גם לארצות הספרדים.

¹² וכנראה הוא מהטעם שיש כמה פוסקים שהתירו אותה, ומכיון והרבה נשים נהגו כן אפשר לומר דאתי מנהג ומבטל מנהג, ושוב הנוהגת כן אינה עוברת על דת יהודית. אלא שלדינא כמובן שאין לסמוך על המנהג ש"נשתרבו מהאפיקורסים ומהמתחדשים שפרצו גדרות ישראל", ומצוה לבטלו, שהרי יש בזה חששות הרבה יותר חמורות מלעבור על דת יהודית, כגון שדעת רזה"פ שלבישת פאה נכרית היא פריצות, וספק דאורייתא לחומרא [כנ"ל בסתירה א' וג'] וכל שאר הטעמים שנתבאר ביבי"א לאסור.

אולם עוד י"ל שבאמת ע"פ היבי"א אין לומר "אתי מנהג ומבטל מנהג" לגבי פאה נכרית, שכן לא ראי רדיד הבא רק לתוספת צניעות לפאה נכרית שהיא פריצות גמורה. וכמו שלא ימצא אף פוסק שיתיר להלך במטפחת שקופה - בגלל שלדעת הרבה מפרשים זהו קלתה שבגמ', וכיסוי נוסף על גביו אינו אלא מטעם המנהג.

¹³ יש לציין שהג"ר רפאל ברוך טולידאנו בקיצור"ש (ח"א סי' קצא ס"ב) תמה על השה"ג, והעיר ע"ד "והוא חידוש גדול". וכ"ד הגר"י מאמאן זצ"ל לאסור (עמק יהושע ח"ו אר"ח סי' כט אות ו).

¹⁴ וז"ל: "דהנשים הבאות מערי פראנקיאה [אשר שם נהגו לגלות מקצת שערן, או לכסות בפאה נכרית] לערי טורקיא יע"א, ואין דעתן לחזור, שצריכות לנהוג איסור לכסות השער שלהן, אפי' יהיו השערות פיאת נכרית, דנותנים עליהם חומרי המקום שבאו להתיישב, והרי הן ככל תושבי העיר ההיא לכל דינין, דהא אפי' בפיאת נכרית ומשי איכא סרך איסור... וכ"ש וק"א אם יהיה תושב עיר טורקיא שהוא ואבותיו דרים בה מימות עולם, ולקח אשה מעיר פ' ראנקיאה, שהיא עתה מתיישבת בעיר עם בעלה, כי בודאי גמור שהוא אסור לעשות כן לגלות שערן אפי' יהיה פיאת נכרית, והוא ברור...".

ובעל המאמר כתב ע"ז: "הנה מבואר להדיא שאין כאן מנהג עדות אלא מנהג מקומות" וכו', ולא ידעתי מה רצה לומר בזה, וכי אין כל מנהג תלוי במקום ולא בעדה? אלא שכיום הואיל ולספרדים והאשכנזים יש קהילות ומוסדות נפרדים בערים החדשות, עליהם להמשיך במנהגי מקומותיהם הקודמים, ואין בדבר משום לא תתגודדו (ע"י עין יצחק ח"ג עמ' קכו והלאה). והגר"ח פלאגי קאי באדם יחידי שלקח לו אשה מעיר אחרת שאז דינה יהיה כעיר אשר בעלה גר בו [וה"ה בזמננו לאיש אשר לקח לו אשה מקהילות אשכנז, וכן להיפך], ופשוט. [ומה שהוסיף הנ"ל לבאר שהאיסור הוא משום מראית עין וכו'], זה אינו נמצא ברוח חיים].

[ועוד יש להוסיף, שכידוע מנהג המקום בירושלים - גם אצל האשכנזים, היה לאסור פאה נכרית (וכ"כ ביבי"א ח"ה אבה"ע סי' ה, גלילות ומילואים מס' 7. בשם הגר"ש סלאנט ועוד)].

מותרת בפאה בתוך ביתה ורגיל הבעל בכך.ל. והמחבר הנ"ל כתב, שדברים אילו סותרים את הוכחות היב"א בריש התשובה (באות ב) להתיר לבתולות לילך בגילוי ראש - מדברי הראשונים והשו"ע שהתירו לקרות ק"ש כנגד שער הבתולות, והרי גם הם כתבו כן רק לגבי ק"ש בביתן.

אולם האמת שאין הדברים סותרים כלל, שכן לשון הש"ע (א"ח סי' עה ס"ב) לגבי הבתולות הוא: "בתולות שדרכן לילך פרוצות הראש מותר", ומלשון "לילך" מוכח שאין הכוונה רק בתוך ביתן ובאופן אקראי [וכן הוא לשון הרא"ש בפסקיו (ברכות סי' לו) ובתוס'^כ (ברכות דף. ד"ה שער באשה ערוה), וכ"כ הטור (א"ח סי' עה) ס"ב].

ומזה שהקשה במאמר הנ"ל איך היב"א פסק להתיר לאשת איש לגלות שתי אצבעות משער ראשה, הרי גם שם הראיות להתיר הן מדברי הראשונים לגבי ק"ש, ונוכל לפרש דהיינו רק לבעלה.

לא קשיא מידי, דהתם הרי מבואר שהאשה אכן כסתה את ראשה, אלא שיש "שער יוצא חוץ לצמתה שאינו מתכסה", ומבואר שגם בעת שמכסה את ראשה, דהיינו ברה"ר, שער זה אינו מתכסה. ואם מדובר היה רק באשה לפני בעלה, למה היא מגלה רק קצת משערותיה, הרי אם גם הן בכלל השער החייב בכיסוי, ובאה להקל לגלותן בביתה לפני בעלה - היה לה לגלות את

והטעם שלא לבשוה לכיסוי ראשן - הוא מפני שרוה"פ אסרו עליהן^{כט}, וכמבואר בפוסקים הנ"ל, וז"ל הסבא קדישא (שם עמ' א): "שמענו מפי מגידי אמת שבסוף ימיו של הרב מאריה דאתרא הדין [דמשק] שקדמו באת אשה אחת מאר"צ וגלתה את ראשה בפאה נכרית, והרב הנ"ל הרעיש את העולם בחרמות ואלות ובקש להעניש אותה וברחה מהעיר". ובודאי שלזה יש תורת מנהג. [ומ"מ, ע"פ מרן היב"א זצ"ל פאה נכרית אינה אסורה רק משום דת יהודית, אלא חמור מזאת - מפני הפריצות והרהורי עבירה שבה, וכנ"ל].

[ומש"כ] המחבר הנ"ל להביא ראיה למנהג הספרדים מדברי הכה"ח, הנה מלבד זאת שאף אם הכה"ח פסק להתיר - אין זה משקף את מנהג הספרדים. כבר השיב בשו"ת תפלה למשה ח"ה (סי' תמד) שאין ראיה מהכה"ח שדעתו להתיר, וז"ל: "ומה שמצינו להרב כה"ח (סי' עה אות ט) שהביא דברי השלטי הגבורים והמג"א שהסכים עמו ודלא כבאר שבע, וכתב על זה וכן הסכמת האחרונים להתיר כדברי הרמ"א. עכ"ל. כונתו לענין לקרוא ק"ש בנגד שער פאה נכרית בלבד אבל לא לענין יציאה לרה"ר בשער פאה נכרית, ולכן כתב וכן הסכמת האחרונים כדעת הרמ"א, ו"ל שפסק שם שמותר לקרוא ק"ש כנגדו ולא כתב וכן הסכמת האחרונים כשלטי הגיבורים. ופשוט. וכ"כ במפורש בכה"ח (סי' שג אות נה). וברור".

סתירה ה [בביכול]

ביב"א ח"ה (שם אות ג) הביא את דברי היעב"ץ, שהרמ"א בהתירו לקרא ק"ש כנגד אשה הלובשת פאה נכרית - התיר רק לבעלה, בגלל שהיא

^{כט} וכ"כ הגרי"ש אלישיב (מובא בילקו"י שבת כ"ד א' חלק שלישי עמ' קיב, ע"ש), וראה עוד בתשובת הגר"מ לוי לגר"ש משאש (שו"ת תפלה למשה ח"ה סי' מו): "לפענ"ד נראה שעצם הדבר שלא חשבו במרוקן ובשאר קהלות הספרדים בחו"ל לעשות פאה נכרית כדי להתקטט בה במקום כיסוי צעיר או מטפחת, מוכיח שתפסו הדבר לאסור. דבודאי עצם הרעיון אינו צריך חכמה גדולה לחשוב עליו שאין זו המצאה מדעית, ובפרט שנוכחה במשנה ובתלמוד".

^ל ע' לעיל הערה יב, ביאור נוסף בדעת הרמ"א. ועוד ביאור להלן בהערה נה.

^{לא} ובמש"כ שם שאשתמיטתיה למרן היב"א זצ"ל ג' ראיות להתיר לבתולות לילך בגילוי ראש, הנה אחד מהן כפי שציין בסופו כבר הובא ביב"א ח"ד, ובודאי זה לא מקרי "אשתמיטתיה" (ובח"ה לא הביאה היב"א מפני שאת דין הבתולות הביא רק בדרך אגב [בסוגריים], וקיצר מאד [כפי שכתב "אכמל"]]. והראיה השניה מרש"י סנהדרין נח: (ד"ה משתפרע) קאי בכלל בנכריות, ואין להביא מהן ראיה. והשלישי אולי יקרא שמו ראיה, אולם כ"ז רק מראה שהמחבר הנ"ל בא לחפש קושיות סרק והשמטות בדברי היב"א זצ"ל - כדי להצדיק את מעשיו בדבר הפאה הנכרית.

דהא ביבי"א ח"ט (י"ד סי' י אות א) לגבי גילוח הזקן במכונה כתב, שכאשר יש דרך היתר מפורסמת לא חיישין למראה"ע, ועוד הביא (שם באות יג) את דברי הפר"ח (אור"ח סי' תסא סוף סק"ב, י"ד סי' פו סק"ז) שאין להוסיף לגזור משום מראה"ע במה שלא גזרו חז"ל.

א. האמת, שהפר"ח (י"ד סי' שם) למעשה לא סמך על סברא זו (שאינו לגזור מפני מראית העין מדעתנו) - אלא רק באיסורים דרבנן^ל, וכמבואר בדבריו שבחלב שקדים אף שהשימוש בו מצוי, אסור לבשלו עם בשר, ורק בעוף שהוא מדרבנן הקל. והיבי"א בח"ו (י"ד סי' ח) גם בזה לא סמך על סברא זו^ל, ופסק להחמיר בפרהסיא אף בדרבנן. ורק בשתיית חלב שקדים אחר אכילת בשר בזה פסק היבי"א להקל^ל - בגלל שהאיסור אינו ניכר, שכן הבשר וחלב השקדים אינם מונחים בפניו יחד^ל. ובגילוח הזקן כעין תער, אף שהחשד הוא דאורייתא אין להחמיר בו, בגלל שההיתר מפורש בש"ס, ומבואר שלא גזרו בו [מפני שהדבר מפורסם ואין לחשוש לחשד], ובכה"ג בודאי שאין לנו לגזור מדעתנו - נגד חז"ל אשר לא חששו לגזור (וכמבואר ביבי"א ח"ט שם אות יג). וכיו"ב כתב הפר"ח (אור"ח סי' תסא) שאין לגזור על השימוש בקמח מצה בפסח^ל, שגם בזה ההיתר מפורש בש"ס, ע"ש [וע"ע בילקו"י פסח כרך ב' עמ' תרצד].

כל שערה. וראה בילקו"י הנ"ל מ"ש בשם הרשב"א, מהר"ם אלאשקרי, תשורת שי, אג"מ, ועוד.

עוד הקשה, שביבי"א ח"ד (אבה"ע סי' ג) מנה את הרמ"א בד"מ (סי' שג) בין המתירים פאה נכרית. אולם ביבי"א ח"ד, יתכן ולא ראה את דברי המו"ק, ואכן בגיליונות החדשים (שם מס' 4) ציין שהיעב"ץ כתב שאין להביא ראיה מהרמ"א. ומ"מ יש שהבינו בדברי הרמ"א שדעתו להתיר^ל, להתיר^ל, והיבי"א לא חלק על כך, וגם לא כתב שמסכים לדעת היעב"ץ.

[והיעב"ץ] הקשה מדוע לא הביא הרמ"א את דין פאה נכרית באבן העזר, והמחבר הנ"ל כתב: "והביאור הפשוט בזה, שהרי ד"ז של פאה נכרית אינו גמ' או רמב"ם שיש להקשות למה השמיטו, אלא הוא חידוש של הש"ג שהיה בן דורו של הרמ"א". אולם א"ז ביאור נכון, שכן לדעת השלטי הגיבורים היתר הפאה אכן מפורש בגמ', ודוקא בגלל שזה חידוש גדול היה לרמ"א להביאו].

סתירה ו [כביכול]

היבי"א במילואים לתשובה בח"ה (ובעוד כמה מקומות) כתב, שבלבישת פאה נכרית יש לחשוש למראה"ע, שיחשבו הרואים שהיא מהפרוצות שהולכות בגילוי ראש. והקשה המחבר הנ"ל,

^ל ומ"ש בעל המאמר: "וראינו לכמה אחרונים שהתירו פאה על סמך דברי הרמ"א בסי' ע"ה, למרות שלא ראו את הרמ"א בד"מ סי' ש"ג", הנה בהמשך לא הביא כמה אלא שניים, ומתוכם אחד (טעם המלך) כן הביא את הד"מ.

^ל ע' בשע"א אור"ח סי' י ס"ח שפסק לחוש למראה"ע שלא הובאה בגמ', ולא ראייתי שהעירו מזה. ומ"מ אין מזה קושיא על מסקנת הפר"ח, שכן החדש שם הוא ביטול מ"ע דאורייתא, ובה יש לגזור גם לאחר חתימת הש"ס.

^ל וכ"פ ביחו"ד (ח"ג סוף סי' נט) ובחזו"ע (פסח ח"א עמ' קח) ועוד.

^ל וגם בזה כתב בלשון "הנח להם לישראל", אולם בילקו"י (י"ד סי' פז הערה ס) כבר ביאר שדעת היבי"א להקל בזה לכתחלה - כפי שכתב ביחו"ד (ח"ג סי' נט).

^ל וכן בילקו"י (שם סע' סא) כתב להקל לטגן נקניק צמחוני בחמאה אף במקומות ציבוריים, משום שמלבד שנקניק פרווה מצוי, יש תרי דרבנן: א. שהתורה אסרה בישול ולא טיגון, ב. שהתורה אסרה חלב - וחמאה אינה בכלל זה [אולם סיים שהמחמיר תע"ב, וכנראה הוא מפני שבשתיים רוח"פ חולקים - וס"ל דהוא דאורייתא].

^ל וזהו גם ביאור טעמו של הריטב"א - שלא כתב לחוש למראה"ע בגילוח הזקן אלא ממידת חסידות, שאין לנו לגזור על דבר שהתירו מפורש בתורה (שרית הסבא קדישא אור"ח ח"א סי' א עמ' יג).

מדבריהם שגם פאה הנראת כשערה ממש מותרת, ושאינ לחוש למראית העין. ומכיון ואין זה נוגע לדברי היב"א, לא אאריך בזה.

וכו"נ הסכמת כל גדולי האשכנזים^ט בדורנו שאין להקל בפאה נכרית הנראה כשערה ממש, והצריכו שיהיו בה סימנים הניכרים שאינה שערה, וגם בלא הטעם של מראית העין אלא משום הפריצות והרהור עבירה שבה, כמבואר לעיל בסוף סתירה א' ובהערה שם.

ובמה שהביא שם מכמה רבנים בדור האחרון, שיש להעדיף את הפאה על המטפחת - מפני שהרבה מלובשות המטפחת מגלות מקצת שערן. זה אינו, שכן גם בפאה רבות מגלות השער, ואף מייצרים פאה מיוחדת לשם כך, ומגלות הרבה יותר מטפח רח"ל, ועוברות על איסור דאורייתא ממש לכל הדעות [ראה בלבושה של תורה ח"א עמ' רצא-רצג]. ואילו במטפחת אף אם מגלה ב' אצבעות - להרבה פוסקים הדבר מותר, וכ"כ מרן היב"א (בגיליונות החדשים ביב"א ח"ה סי' ה' מס' 8), ואף להאוסרים נראה שאינו מדאורייתא (ע' בשו"ת תשורות ש"י ח"א סי' נא).

סתירה ז [בביבול]

כתב המחבר הנ"ל: "בשו"ת יב"א (חלק ה' שם) בענין פאה נכרית הביא הרב מדברי שו"ת לחמי תודה, וכתב שם, וזה מכבר יצא אאמו"ר הגאון (בעל ההפלאה) בצירוף חברי בית דינו בחרם על הנשים הלובשות פאה נכרית, עכ"ל. וכן הביא בעוד מקומות. ומשמע שדעתו היא שיש לחוש גם היום לחרם של בעל ההפלאה, על אף שפשט

אולם בפאה נכרית, אף שהדבר מפורסם - ודאי שיש לגזור, שכן החשד דאורייתא, ואין היתרו מפורש בש"ס (לד' האוסרים).

ב. עוד יש להוסיף, שי"ל שאף שקיומה של פאה נכרית ידוע, בכל זאת החשש לחשד קיים (שלא כמו בשאר הדברים הנ"ל), שכן בכל יום ויום מייצרי הפאות מתקדמים לעשותן אף יותר דומות לשערותיה ממש, ומה שעד היום היה לסימן היכר בין פאה לשער עצמה מחר כבר אינו.

וכפי שהאריך בזה בלבושה של תורה (ח"א עמ' דש והלאה): "וז"ל: "וגם היום דנתפשט מאוד ענינא דפ"נ, וי"ל דלא נשאר כלל מקום לחשוד דכו"ע יודעים שקשה להכיר הפ"נ כהיום, אליבא דאמת נשאר מקום לחשוד, דהמציאות היא שכל הזמן מייצרים פאות חדשות שלא היו עד הנה, והחדשה משוכללת כל כך עד שגם היודעים שיש בזמן הזה פאות משוכללות מאוד, עכ"ז לדרגה זו של שכלול עדיין לא הגיעו, ומה שבא מול עינים נדמה להם שזה בודאי אינו פ"נ דאין לו המראה שרגילים בו, וכפי ששמעתי שקרה כמה פעמים" וכו', ע"ש באורך.

ומה שהביא שם שלא יחשדו באשה הלבושה בצניעות בשאר מלבושיה [מלבד הפאה] שאינה מכסה ראשה, להלכה ברור שאין מתחשבים בזה, שכן גם יהודי המהלך בלבוש חרדי בולט - אסור לו לעבור על דברים האסורים משום מראית עין, ופשוט [ומלבד זאת יש עוד אופנים שקיים חשש שיחשדו ללובשת פאה נכרית, כמבואר בלבושה של תורה שם (עמ' דש-שה)].

ובפרק זה הירבה בעל המאמר להביא ציטוטים מאחרוני זמננו [כדרכו]^ח, אשר לדעתו מוכח

^ח וכנראה מרוב להיטותו לנפח את מאמרו, פעמים ואף כפל את אותם ציטוטים מעמוד לעמוד.

^ט ומה שהביא במאמר בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל אינו נכון, וז"ל בהליכות שלמה (תפלה ח"א עמ' רמרמא): "ופאה נכרית, אע"פ שהתירו לצאת בה, מ"מ חלק ניכר מהפאות המצויות היום, המשונוות בצורתן ובבליטתן, אין היתר ללובשן, כי הן נוגדות לגמרי את רוח הצניעות. וכללא דמלתא שאין זה מדרך הצניעות שיהא המראה דומה לפנויה, אלא צריך שיהא ניכר בקלות שאין זה שער טבעי". וכן העיד בנו הגר"ש אויערבך זצ"ל ועוד במכתבים שונים.

ומה שהביא מדברי האג"מ, כבר ביאר דעתו יפה בלבושה של תורה (ח"א עמ' שה"ז).

המנהג בימינו, ויש פוסקים רבים שאינם סוברים כמותו".

ואחרי זה הביא שבספר משא חיים פלאגי (תורת המנהגות, מערכת ג אות ק), מובא חרם שעשו רבני סלוניקי על גילוי מקצת השערות. והקשה דא"כ איך ביבי"א ח"ד (ס"ג אות ב) כתב על היתר שער היוצא חוץ לצמתן: "מ"מ רבו האחרונים שסמכו ע"ד המהר"ם אלשקר, ובודאי שהנשים הנוהגות היתר בדבר אין מזניחין אותן ויש להן ע"מ שיסמוכו. ואכמ"ל", ולמה לא חשש לחרם של רבני סלוניקי.

והנה לא ידעתי היכן משמע בדברי היבי"א שמתעם החרם - יש לאסור פאה נכרית בזה"ז. ובכלל החרם של רבני סלוניקי לא היה נגד היתרו של המהר"ם אלשקר, אלא נגד כמה חכמים בדורם שרצו להתיר את גילוי כל השערות, ורצו להוכיח את היתרם מהמהר"ם אלשקר (ורק הגר"א קובו זצ"ל הוסיף במכתבו, שגם בשער היוצא חוץ לצמתן - מנהג סלוניקי להחמיר).

וכמבואר במכתב הג"ר רפאל אשר קובו מסלוניקי (במשא חיים שם): "...והן כהיום נהפוך הוא, כי בקשו מלבושי הנשים כמנהג ערי פראנקיאה. כי כן תלבשנה בנות הלועזים, להיות בגילוי הזרועות וגילוי שער ראשן. מהם פרועות ראש מכל וכל, ומהם בגילוי קצת הראש. וכפי מה שנתברר לנו ברור גמור, שהמלבוש הזה א"א ללבושו כ"א בגילוי הראש... וכל עצמנו לא באנו אלא לאסור את שכבר אסור לנו, ונעשה הסכמה זאת בחרם גמור ובגזרת נח"ש, שלא יוכל ולא יורשה כל אשר בשם ישראל יכנה, איש או אשה, לעשות עוד סדר ותיקון המלבוש הנז'..."

ועוד שם: "והנה בעתה קמו קצת פריצים מבני עמינו, יצאו אנשים בליעל, להסית ולהדיח את עדת ישראל...² ודברו תועה לאמר, כי אין שם איסור בגילוי שער ראש האשה...³ ותלו עצמן באילן גדול, בתשו' הרב מהר"ם אלשקאר ז"ל הידועה. והן בעון בדוקין שבעין, שדי מומא ולא ידעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו. הוי האומרים לרע טוב, שמים אור לחושך. טח מראות עיניהם, מהשכל לבותם, לתלות בוקי סריקי באיש אל' קדוש, הוא הרב מהר"ם אלשקאר ז"ל. והעורים לא הביטו לראות, דכל מאי דשקיל וטרי הוא במה שנדרש לו שאלוהו, במקומות שנהגו לגלות שער הנשים היוצא מחוץ לצמתן, אם יש בזה משום שער באשה ערוה. וע"ז הביא מתורתן של ראשונים, דאחר שנהגו באותן המקומות לגלות השער היוצא מחוץ לצמתן, ליכא משום שער באשה ערוה, כמבואר לעין הקורא שם. ומה דמות יערוך במאי דאנן קיימין, דאיכא קצת מהן בגילוי הראש, ותלכנה בנות ישראל פרועות לגמרי כדרך בנות הערלים, שהוא איסור תורה, כמבואר בתלמוד וגדולי הפוס', וקצתן בגילוי שער הראש במקצת. ועירנו זאת יע"א, מקום שנהגו לכסות כל ראש האשה הוא, כאשר נהגו משנים קדמוניות ועד עתה..."

ומזה תראה שמש"כ במאמר הנ"ל "שהחרימו את הנשים ההולכות במטפחת שע"י זה מתגלות מעט השערות" הוא טעות כפולה:

א. החרם לא היה על מטפחת אלא על בגד אחר

(שע"י היו מגלות גם הזרועות).

ב. ע"י הבגד לא היו מגלות מעט מהשערות כהיתר המהרמ"א, אלא את כל הראש או חלקו.

² "ומתוכם חכמים להרע, שלמדו בבחרותם ושנו ופירשו. ופערו פיהם לבלי חק, להתיר את מה שאסור לנו. חץ שחוט לשונם, קבר פתוח גרונם, יביעו ידבר עתק".

³ "ואדברא נתנו טעם לפגם דמצוה ליפות את עצמן, ולגלות שערן. ומחזיקים בסברתם, ומאמצים את לבם, ויקשו את ערפם. וכזאת וכזאת דברים רבים ורעים, אשר תצלנה אזנים משמוע. אוי לו לדור שכך עלה בימיו, לדבר דברים כאלה בפני קהל ועדה מישראל" [ובעוה"ר הוא ממש כמו שאומרים חלק ממתיירי הפאות הפרוצות, וד"כ].

שלא כהוגן ודאי שעתידיים ליתן את הדין. וחבל שמדמה מילתא למילתא במטרה לקנטר, ואינו מבחין תכלת ללבן.

ומה שטען המחבר הנ"ל, שגם מרן זצ"ל לא אסר את הפאה באיסור גמור, והוכחתו מכמה תשובות שהובאו בספר מעין אומר חלק יב (כצ"ל). **ראשית** כל, יש לזכור שכבר מרן עט"ר רבנו עובדיה יוסף זצ"ל כתב בהסכמה למעין אומר (וכ"כ המחבר בהקדמתו), שאין ללמוד מספר זה הלכה למעשה, שפעמים הדברים הם הוראת שעה וכדומה. ובפרט שהרבה פעמים נמצאו בספר הנ"ל דברים שאינם מדויקים, ואף כתב בשם מרן זצ"ל דברים חמורים מאד, ונפיק מיניה חורבא ח"ו, כמבואר בשו"ת הראש"ל ח"ב עמ' תד (וע"ע בילקרי ימים נוראים עמ' תצה).

ושם הביא דברים נוראים שכתב במעין אומר, שברור שמרן זיע"א לא יתכן שיאמר אותם. והעיד הרב ילקו"י, שאמר לו אביו, שמחבר מעין אומר היה לו דיבור לא ברור, ופעמים רבות לא הבין אותו.

עכ"פ אין להסיק מדברי מעין אומר לעניין חומרת איסור פאה נכרית, שכן יש לבאר כל פסק בטעמו:

מה שכתב: "לשאלת השואל: בקהילה אחת בחו"ל בה כל הנשים ללא כיסוי ראש, התחזקה אשה אחת והחלה ללכת עם פאה. ואמר לה רב הקהילה, שאם לא תשים מטפחת, כבר עדיף לא כלום, ענה הרב: לא. ודאי פאה עדיף מגילוי ראש" (כצ"ל). לשאלת השואל: חוזרת בתשובה שהיתה הולכת עם פאה, כעת הולכת עם

[וגם] דברי הלחמי תודה פשוט שהם אמורים על גילוי כל הראש, ולא על מקצת שער היוצא חוץ לצמתו. וכן מוכח מדבריו בדף יט: "כמו שנתהווה בעוונותינו הרבים בדור הלז שהנשים מגלות שערות ראשן כדי להדמות לבתולות", וברור שלהדמות לבתולות היינו בגילוי כל ראשן. וכן לעיל מינה: "והנה כבר הוכחתי כמה פעמים על המנהג הרע שנשתררב בעו"ה אצל מקצת הנשים שנושאין פאה נכרית. אמנם באריכות הזמן בעו"ה עבירה גוררת עבירה עד שנושאין שערות עצמן בגילוי ראש". וגילוי ראש היינו בדומה לפאה נכרית דהיינו כל השערות, ולא רק שער שיוצא חוץ לצמתו^{כב}].

סתירה ח [בביבול]

קושיתו האחרונה של המחבר הנ"ל, דביבי"א ח"ה במילואים (ובקיצור גם בפנים לתשובה ובח"ט סי' קה אות ח) כתב: "ומכללם הגאון בעל עצי ארזים שצווח ככרוכיא על זה, וכתב שהמורים היתר בזה עתידיים ליתן את הדין". והמחבר הנ"ל כתב: "ומשמע מדבריו שיש מקום בהלכה להתחשב בלשון חריפה זו", וע"כ הקשה איך בהליכו"ע (ח"א לך לך סע' ז) חלק על המשנ"ב [בענין הכנסת הציצית במכנסיים], אף שהמשנ"ב כתב שהנהוגים כן עתידין ליתן את הדין. וגם ביבי"א ח"ז (יד"ד סי' כב) חלק על השלחן גבוה [בענין אחר] אף שכתב בלשון זו.

והנה לא הקשה כלום, שכן ביבי"א לא כתב שאסור להקל בדין הפאה בגלל הלשון החריפה שנקט העצי ארזים, ולא משמע ולא מידי^{כג}. ובאמת שלדעת מרן זצ"ל, המתירים פאה נכרית

^{כב} וכן הבין השד"ח (אס"ד מע' ד' סוף אות ב), שאחר שהביא את דברי הצ"צ כתב: "וכ"ש להיות ראשיהן פרועות כל הראש או מקצתו דאיסור חמור הוא" וכאן הביא את דברי הלחמי תודה [וגם לעיל מינה כתב לדחות מש"כ הצ"צ, שדברי המים רבים קאי על היתר המהר"ם אלשקר - דודאי לא קאי על גילוי הראש ממש שהוא דאורייתא, וז"ל (כסוגיים): "במחכתה"ר אין נראה בעיני פירושו בדברי הרב מים רבים, אלא דברים כפשטן שעל פרועת ראש ממש קאמר"].

^{כג} ואם בגלל שהביא היבי"א את לשונו, פשוט שהביא זאת כדי להוכיח כמה היה הדבר חמור בעיני הפוסקים. והיא הראיה, שגם במקומות שהזכיר שהיבי"א חלק על פוסקים שכתבו בלשון זו, בכל זאת הביא היבי"א את לשונם. ולמה יגרע נידונו שבו היבי"א מסכים עם העצי ארזים, ודאי שיש להביא את לשונו.

ביתםמה - וודאי שאין לך הפסד מרובה גדול מזה, וזה דבר שנתון לדעת גדולי הפוסקים ואין ללמוד ממקרה למקרה.

ומזה שהביא בעל המאמר הנ"ל בשם חכם אלמוני, שהיה בחור אחד שהשתדך עם בחורה שהתעקשה ללבוש פאה נכרית, והבחור לא הסכים להתחתן אא"כ מרן זצ"ל יכתוב לו היתר, והיה מעשה וכתב לו מרן זצ"ל שלוקח על עצמו את האחריות לכך שלובשת פאה^מ.

הנה כבר במילואים לתשובה בח"ה כתב היב"א, שאין לגרש את אשתו אם ח"ו מתעקשת ללבוש פאה נכרית. ואף שכאן הוא לכתחלה, נראה שביטול פו"ר מבטל חשש ספק דאורייתא, ובפרט שהאיסור אינו על הבעל אלא על אשתו^מ.

וכבר כתב בילקו"י חופה וקידושין (עמ' רנד): "וכלה המתעקשת לחבוש פאה נכרית, יש להיוועץ עם מורה הוראה ספרדי אם לבטל השידוך". ובפרט כשיש חשש להרהורים רעים.

ע"כ מה שהסיק בעל המאמר הנ"ל, שגם לדעת מרן זצ"ל הפאה הנכרית אינה ממש אסורה טעות הוא^{מח}, והאמת שהפאה אסורה באיסור חמור מאד, וכפי שביארנו.

מטפחת. האם מותר לה לתת את הפאות שלה לאחותה החילונית ללבוש? ענה הרב: מותר^מ.

בתשובות אלו אינם צריכים ביאור, "ודאי פאה עדיף מגילוי ראש", שכן יש להעדיף ספק דאורייתא על פני ודאי דאורייתא.

מה שכתב: "לשאלת השואל: בחור משיבת חזון עובדיה שנשא אשה, ואשתו הולכת כבר שנתיים עם מטפחת, כעת קשה לה והיא בדיכאון מזה. גרים בעיר בני ברק, ויש גם לחץ של המשפחה, ענה הרב: שתלבש פאה. הרי היא בדיכאון, מה אתה רוצה שתשתגע?!" (כצ"ל).

כפי שכתב: "הרי היא בדיכאון, מה אתה רוצה שתשתגע?!", וכמבואר בעין יצחק ח"ב (עמ' ר אות

ג, ועמ' תרימב אות לא) גם בספק דאורייתא במקום צורך גדול מאד או הפסד מרובה - אפשר להקל כדעת המתיר. ועפ"ז יש לבאר גם את מה שכתב: "לשאלת השואל: זוג צעיר, נשואים שנה וחצי, וסיפרה האשה שלובשת מטפחת, אך אפה ארוך, ולא מוצאת חן בעיני בעלה, וללבוש פאה בעלה לא מוכן כי פוסק כרבינו [מרן הגר"ע יוסף, לאסור פאה], ענה הרב זצ"ל: יכולה ללבוש פאה^{מד}".

וכנראה שגם במקרה זה היה חשש גדול לשלום

^{מד}יש להעיר שבשאלה הבאה שם (שאלה טח) השיב שתעשה ניתוח פלסטי, וראה מזה כמה דחוק היה הדבר להתיר פאה נכרית.

^{מח} וראה במעין אומר הרבה מקרים אחרים שהחמיר [כגון שאלות טו, טז], וכנראה שכאן באמת היה צורך גדול מאד.

^{מז} וכתב שלא אבה לפרסם את כתה"י, ואף שיש לפקפק על המעשה הנ"ל, מ"מ אם אמת נכון הדבר, הנני לחזק אותו שימשיך לשמור בכל עוז על המכתב, שלא יתגלה. פן יתגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים, ונמצא שם שמים מתחלל.

^{מז} ובפרט שכאן נחלקו בדבר [בפאה צנועה] גם אחרוני זמננו, ואפשר לומר שאם הולכת אחר פוסק מסוים בכל ההלכות, יכולה לסמוך עליו אף בספק דאורייתא (ואף שלדעת מרן זצ"ל הפוסק ההוא טועה ומטעה), וכדין מרא דאתרא, ויל"ע בזה. [ועי' במעין אומר ח"א עמ' שה בהערה].

^{מח} וכך מנסה בעל המאמר הנ"ל להציג את הדבר בכל אתר ואתר, כאילו גם לדעת מרן זצ"ל הדבר באמת מותר. וכן שכנע רב אחד שבהסכמה לספרו כתב: "וימים שנתתי דעתי להתיר הפאות, הבנתי שגם מרן הגר"ע יוסף זיע"א יכל להתיר הפאה הנכרית אם רצה בזה, ומסתמנים הדברים שלא אסר את הפאה מדינא אלא למיגדר מילתא, ועשה אותה כאיסור חמור, מה שאין כן באיסורים חמורים בהרבה תמיד תפס להקל בכוחא דהיתרא, ואף פעמים בראיות דחיות אצל רוב הפוסקים, והוא גבר על זה ופסק מה שפסק".

וזה שיבוש גמור, שכן ע"פ מה שביארנו טעמי מרן זצ"ל ברורים מאד. וכל המכיר את דרכו של מרן זצ"ל יודע, שכשהדבר מותר [אף אם רבים חלקו עליו] - הדבר נאמר בפירוש ובבירור לרבים [ואף במקומות שבספריו כתב להחמיר - לציבור הורה להקל כעיקר הדין]. וזה לך האות והמופת שאף מרן זצ"ל אשר היה מפורסם בכחא דהיתרא בפאה הנכרית לא מצא פתח להתירה לישראל, ואף לא "יש ע"מ לסמוך".

*

כאן המקום להעיר גם על "דברי הסיום" של המחבר הנ"ל, ובהם תמצא למעלה מעשרה שגיאות, וז"ל:

עוד יש להאריך הרבה בענין האוסרים שהביא בשו"ת יבי"א, שחלקם אינם אוסרים כלל: א. כגון הערוך שפתח עמו את תשובתו, אבל אינו הערוך כלל, אלא מוסף הערוך שהוא אחד מהאחרונים, ובלאו הכי אין ראייה ממנו. ב. הב"ש והיעב"ץ שאסרו גם מטפחת ואין ראייה מהם, כנ"ל בפתיחת המאמר. ג. החיד"א, שאין ממנו ראייה לאסור כי לא הכריע בזה. ד. הדברי חיים שאסר גם מטפחת שחורה. ה. הגר"א, שלא אסר אלא התיר. והביאור בשיטתו ובפירושו למשנה. ו. החת"ס, שאין ראייה ממנו לאסור. ז. בית יצחק, שהתיר. ח. ופני יצחק, שהתיר. ט. וכן המתירים שהזכיר, ולא ציין עליהם שהם מתירים, כגון עדות ביהוסף, פמ"ג, מגן גיבורים, מג"א, כנה"ג, ועוד. י. וכמו כן יש עשרות מתירים שלא הזכיר בתשובתו, וחלק מהם כתבו תשובות שלמות להתיר, כשו"ת רבי עזריאל ושו"ת סתרי ומגיני. וכ"ז מצריך מאמר נפרד, ואין הפנאי מסכים כעת. ועוד חזון למועד.

א. מ"ש שדברי הערוך [שפירש ש"קפליטין] שאסרו בירושלמי לצאת בה לרה"ר - היא פאה נכרית] אינם מבעל הערוך אלא מפ"י מוסף הערוך, אכן כבר

קדמוהו רבים ב"תגלית" זו, וכבר בילקו"י (שבת ח"א כרך ג) תיקן לכתוב כן^{מט} [ובאמת שרבים שגו בייחוס דברי המוסף הערוך לבעל הערוך, שכן ברוב הדפוסים חלק מדברי בעל מוסף הערוך נכנסו לתוך דברי הערוך. וגם בנידוננו כבר קדמו להביא ראייה זו בשם הערוך - בשו"ת תשורת ש"י, בשו"ת לבושי מרדכי בשם חכ"א, ובשו"ת חקל יצחק (סי' פא)].

ומ"ש שבלא"ה אין ראייה מביאור מוסף הערוך בדברי הירושלמי, כנראה כוונתו למש"כ בספרו, שהערוך ביאר (בערך פאה ב) שפאה נכרית נקראת כן מפני שאינה מכסה את כל הראש - אלא מקפת הראש כפאה, ומזה הסיק שגם בעל המוסף הערוך התכוון לפאה שמקפת את הראש ושאר הראש מגולה ולכן בירושלמי אסרוה, אבל פאה נכרית שמכסה את כל הראש ודאי שמוותרת. **והנה** יש להשיב ע"ז בתרתי: א. אין כל הטעם להשוות את פירוש מוסף הערוך (בביאור לשון רומי) לערוך עצמו, ובפרט דא"כ יקשה למה איתא בירושלמי ש"אין בה משום ראשה פרוע" הרי רוב ראשה פרוע. ב. מה שהבין בערוך ששאר הראש מגולה אינו נראה, אלא נראה כוונתו שעל הראש יש כובע ובפאותיו מחוברות שערות¹.

ב. כנראה כוונת הנ"ל שאין להביא ראייה מדברי הבאר שבע (צ"ל המהרי" קצנלנבויגן שהביאו הב"ש) והיעב"ץ, בגלל שכתבו שאיסור פאה נכרית הוא

[וגם לשיטתו, אם מרן זצ"ל לא רצה לגלות ההיתר, מי הוא זה ואיזה הוא אשר יעזיז לפרסמו].

^{מט} ומ"מ יתכן ויש ראשונים הסוברים כפי המוסף הערוך, ע"י בספר מי קמא על הסמ"ג (עשה מח הערה 49) שכתב שאולי כן היא דעת הסמ"ג (ואינו מוכרח).

[והעיריני ידידו הרה"ג עמנואל מולקנדוב שליט"א, שמרוב הראשונים מוכח דלא כהשה"ג, שכן פירשו בדברי הגמ' בשבת, "שהפאה נועדה לאשה שאין שערה רב - ורוצה להראות בעלת שער, ולפי"ז אשה שהיה לה שער רב - לא היתה לובשת פ"ג. ואשה שאין שערה רב ע"י הפ"ג נראתה כאשה רגילה ששערה רב, ומה זו צריכה כיסוי אף זו" (וכדברי הגר"א ראה להלן). והראני שכן מפורש בתוס' ר"י הזקן (שבת סד: ד"ה בכבול) שהפאה היתה מתחת לשכבה.]. וע' בילקו"י שם.

¹ ובוה גם לדעת האוסרים פאה נכרית יתכן ויש להתיר [כ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ט]. ועפ"ז יש לדחות בעוד אופן את ראיית השלטי הגיבורים, שכן לדעת הערוך הפאה שעליה מדובר בגמ' אינה מכסה בשערות את כל הראש, אלא רק קצת בפאות. וע"י בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' יא אות ד), שביאר שגם השה"ג לא התיר אלא בפאה נכרית כפי הערוך (וכתב שכן גם פי' רש"י) [וע"ע במש"כ להלן מתשובה מאהבה ושו"ת מהר"ן חיות].

ה. היב"א כבר העיר בגיליונות החדשים (ח"ה אבה"ע סי' ה, מס' 2) שיש סתירה בדעת הגר"א, והכריע שדעתו לאסור כדבריו בשנות אליהו²¹.

ו. מש"כ שמהחת"ס אין ראייה לאסור, כנראה כוונתו שהחת"ס כתב לאסור רק בצוואתו לבנותיו, ואילו דעתו יתכן והיתה להתיר מעיקר הדין. אולם פשוט הדברים שלדעת החת"ס היה הדבר אסור, שכן מבואר בהגהותיו על השו"ע (או"ח סי' עה), ואין טעם לדחוק שמש"כ שם היה רק דרך לימודו ולא לפסק הלכה.

וכן הבינו בדעת החת"ס, תלמידו בספר שירי משכיל (כלל ה פרק ט)²² ותלמיד בנו בספר לב העברי על צוואת החת"ס (דף פב:). וכ"כ נינו האדמו"ר מערלוי זצ"ל (אגרות ומכתבי אמרי סופר סי' קמג ועוד): "לענ"ד פשוט שדעת קדו"ז החת"ס בהגהת שו"ע הנ"ל נוטה לאיסור, ומוכח זאת ממה שציין לשאלת יעב"ץ בג' מקומות שאסר וכו'" ונמ"מ היב"א לא כתב מעצמו שדעת החת"ס לאסור, אלא הביא את המנח"א בנמוקי או"ח שהבין כן, עיי"ש.

וראה עוד במכתב המהרי"צ דושינסקי זצ"ל (הובא בספר זכרון משה שווארץ), שהביא דברים חריפים ביותר שאמר החת"ס בדרשתו, על הלוכחות פאה נכרית.

ז. כתב הנ"ל שהבית יצחק התיר, וזה אינו. דאף שהאריך לחזק את ראיית הש"ג, לדינא כתב שיש לחוש לדעת האוסרים, ע"ש. ותמוה שהעלים זאת מהקורא.

משום דת יהודית, ודימו זאת לקלתה, וא"כ בזמננו שנהגו לילך במטפחת (דהיינו קלתה) בלא כיסוי נוסף גם הפאה תהיה מותרת. וזה אינו נכון מג' טעמים: א. רבים ביארו שקלתה היא מטפחת שקופה ודוקא זו אסורה משום דת יהודית, ודבר זה לא השתנה גם בדורנו [ראה לעיל בסתירה ד]. ב. הב"ש והיעב"ץ כתבו שודאי פאה לא גרע מקלתה, דהיינו שאפשר שהיא אף חמורה מהם (וכן מסתבר), וכל כוונתם רק לדחות את ראיות הש"ג מהגמ', שלא יתכן שהגמ' תתיר פאה נכרית - דבזמננו אף מטפחת היתה אסורה. וע"כ אין המטפחת והפאה תלויים זה בזה. ג. הבאר שבע כתב עוד טעמים לאסור מלבד הדימוי לקלתה, כגון מראית עין [וע"ע לעיל בהערה 2 שיש שהבינו כדבריו שהפאה היא כשערה ממש, ואסורה מה"ת].

ואף את"ל שלדעתם באמת פאה נכרית תהיה מותרת בזמננו, וכי בגלל שהיב"א פליג עליהו בזה, אין לו להביא את ראיותיהם לסתור את ראיות השלטי הגיבורים.

ג. מש"כ שהחיד"א לא הכריע לאסור הפאה נכרית, זה אינו מוכרח, ורבים (כגון השד"ח והפני יצחק הנ"ל) הבינו כדבריו בברכ"י לאסור²³, ומ"מ היב"א לא כתב שהחיד"א אסר.

ד. כתב הנ"ל "הדברי חיים שאסר גם מטפחת שחורה", ולא ידעתי מה רצה לומר, וכי ליב"א אסור לחלוק על הדברי חיים בפרט זה.

²¹ ומש"כ בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' לה סוף אות א) שפאה נחשבת לכיסוי, שם מדובר באיש ולעניין הזכרת שם שמם, ופשוט שבוזה כ"ע מודו. אבל לעניין כיסוי ראש, שפיר י"ל שאין הפאה נחשבת כיסוי כלל, מפני שגורמת להרהור כשערה ממש.

²² וז"ל היב"א: "ומ"ש בביאורי הגר"א או"ח (סי' עה סק"ו) מקור לרמ"א בעניין פאה נכרית מ"ש פ"ו דשבת יוצאה אשה וכו'. נראה שאינו אלא מראה מקום שמכאן שאב הש"ג דבריו. וכבר כ' בעליות אליהו (דט"ז רע"ב) שמצינו כ"ד שכ' הגר"א בביאוריו ודעתו היתה להיפך, ומשום שלא נתכוון אלא להראות מקור לד' הש"ע וכו'. ע"ש. וכ"כ פאת השלחן (סי' ג סוף ס"ק לט דף כ ע"א). ודלא כחזו"א בקונטרס צדקת הצדיק (עמ' קלז) שכ' להיפך בד' הגר"א שכל מ"ש בביאוריו הוא להלכה ולמעשה. דליתא. וע' בס' מעשה רב בקונטרס שיח אליהו (סוף אות פ) שג"כ כ' כמש"כ לעיל (שאין לסמוך עמ"ש הגר"א בביאוריו למעשה), שידוע שחיברו קודם מ' שנה, ואח"כ נתחדשו לו כמה שיטות והלכות למעשה".

²³ וביאר שכונת החת"ס בצוואתו היתה לפאה שאינה מכסה את כל הראש, והטעם "דלא אסר כן לכל העולם, משום כשם שמצוה לומר, וגם משום ידיע שמי שהוא ירא ה' ונדבה לבבו שאשתו ובנותיו יהיו מנשים באוהל תבוך וילכו בדרכי האמהות, ודאי יאמר גם אני אחנהג כזרעו של אותו צדיק", אבל פאה נכרית שמכסה את כל הראש, אסורה מדינא. ע"ש באורך.

שהוא אף בא בטרוניה, למה לא להזכיר שתי תשובות של אחרונים שחיו בדורו.

ואחרון הכביד, מה שאינו מפסיק לנפנף (בכל אחר ואחר) בתשו' רבי עזריאל, כאילו היב"א במכוון לא הביא את דבריו - כדי להסתיר את דברי המתירים.

ופלא, שהרי תשובת רבי עזריאל לא נדפסה בעת

צאת היב"א לאור! (יב"א ח"ה נדפס בשנת תשכ"ט, ושו"ת רבי עזריאל ח"ב רק בשנת תשל"ו).

וטוב עשה שהביא רק שתי דוגמאות מתוך "עשרות מתירים שלא הזכיר בתשובתו", דמסתמא בזה חסך לעצמו עוד כשלונות כדוגמת הנ"ל.

ויותר בנותן טעם היה לציין לפוסקים הרבים שאסרו, ולא הזכירם ביב"א. כגון שו"ת הסבא קדישא (ח"ב אר"ח סי' א) למהרש"א אלפנדר, מגדולי הפוסקים וזקן הרבנים בדורו (לא נדפס בזמנו, ובגיליונות היב"א החדשים ציין לה). או תשובת החקל יצחק מספינקא (סי' פא, נדפס גם בשו"ת בן פורת יוסף שבסו"ס אמרי יוסף עה"ת, סי' ו) שצייד לאסור את הפאה נכרית מדאורייתא. ועוד רבים.

ובזה ספו תמו כל קושיותיו וסתירותיו שכביכול מצא (או המציא), אחת מהנה לא נשארה. ותחתיהם עלו לנו בס"ד, ע"פ מרן היב"א זצ"ל - בחששות דאורייתא לאסור: א. שהפאה גורמת להרהורי עבירה¹², והרי היא כשערה ממש. ב. ובחוקתיהם לא תלכו, שמתדמה לגויות שמהלכות פורעות ראש. ועל זה נוסף גם איסור מראית העין, וכן המנהג לאסור.

ח. וכן מש"כ שהפני יצחק התיר, ג"ז אינו נכון, שלכל היותר כתב שלסומכים על השה"ג יש ע"מ לסמוך - שכן גם דעת הרמ"א ועוד¹³, והיב"א אכן העתיק גם את זה.

ט. כתב הנ"ל: "וכן המתירים שהזכיר, ולא ציין עליהם שהם מתירים, כגון עדות ביהוסף, פמ"ג, מגן גיבורים, מג"א, כנה"ג, ועוד".

א. יש להזכיר גם את האוסרים שהזכיר היב"א, ולא ציין עליהם שהם אוסרים: כגון החיד"א, עדות ביוהסף [כדלהלן], הצמח צדק, לבושי מרדכי, ועוד.

ב. מש"כ שהעדויות ביהוסף התיר, אף שרבים הבינו בדבריו שדעתו להקל כי דחה את קושיות הב"ש, מ"מ האמת שפסק לאסור משום מראית העין ועוד טעמים, וכפי שכתב היב"א ח"ה באות ד'.

ג. הפמ"ג כתב שבמדינות שיוצאין בפאה נכרית מגולה, יש להם לסמוך על הרמ"א, וביב"א כן העתיק דבריו.

ד. היב"א ציין במפורש שהמג"א התיר, והעתיק את לשונו¹⁴.

ה. כל הפוסקים הבינו בדעת הכנה"ג לאסור, וכ"כ ביב"א ח"ה באות ד'.

וכנ"מ באלה שהיב"א לא הזכיר במפורש אם אסרו או התירו, הצד השווה שבהם שאפשר לפלפל בדעתם, וכנראה שלא ראה היב"א טעם להאריך בזה.

י. הנה ניכר שהמחבר התרגל לדרכי טובו של מרן זצ"ל - להביא כל אחרון שדן בנושא, עד

¹² ובאמת כתב שלדעתו יש לפרש שאף השה"ג לא קאי אלא בחצר, "אך מה אעשה שכל החולקים עליו לא הבינו כן בדבריו ז"ל", ועי' בזה באורך לרבנו יצחק יוסף בשו"ת הראשון לציון ח"ב (אבהע"ז סי' יב). שהוכיח בראיות ברורות שהשלטי גבורים התיר רק בחצר, ולא ברה"ר. ושם השיב על דברי הרב שטרנבוך, שמעודו תוקף בכל דרך את מרן זיע"א, אף שבהיותם צעירים היו ידידים. וכבוד ה' הסתר דבר.

¹³ אמנם יש לציין, שבשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' מח) ובשו"ת מהר"ץ חיות (ח"ב סי' נג) ועוד, הבינו בדברי המג"א (וכן השה"ג והרמ"א), דקאי דוקא על קצת שער נכרית היוצא חוץ לצאת, ולא על פאה המכסה את כל הראש, עי"ש באורך. ¹⁴ ומלבד עצם איסור הפריצות, עוברת גם על לפני עיור לא תתן מכשול, כמבואר ביחוד"ד ח"ג סי' סז.

לנכון בביאור דעת מרן היב"א זצ"ל, ואם שגיתי
עמי תלין משוגתי. והקורא אשר יעיין ישר, כבר
ימצא את הביאור הנכון בדברי מרן זצ"ל, והאמת
תעשה דרכה. וה' יאיר עינינו בתוה"ק. אמן.

אחרית דבר כראשיתו, פשוט וברור שאין מרן
היב"א זצ"ל נצרך לדידי או לדכוותי, וכל מה
שכתבתי הוא רק להראות שלקורא ביושר, דברי
מרן זצ"ל ברורים מעיקרא. ומקוה אני שכוונתי